

"הקב"ה שומר על כלל ישראל גם בתוך החושך"

יחס ההנהגה הרבנית החרדית לגיוס בראי המלחמה

אליהו ברקוביץ

א.
מבוא

מתקפת הפתע על ישראל ב־7 באוקטובר זעזעה את החברה הישראלית מקצה ועד קצה. תפיסות יסוד רבות ופרדיגמות מחשבתיות התנפצו ונבחנו מחדש אצל רבים.

המבקש לעמוד על התמורות הפוטנציאליות בשאלת העמדה החרדית באשר לגיוס גברים חרדים מתוך הידיעות שהתפרסמו בתקשורת ייווכח שקשה מאוד לעשות זאת. באמצעי התקשורת החרדיים השונים התפרסמו עמדות שונות שקשה ליישבן יחד ולעיתים אף סותרות זו את זו חזיתית.¹ מחד גיסא, מייד לאחר המתקפה נראתה תופעה שכמותה לא ידענו מעולם – אלפי גברים חרדים בעלי פטור משירות פנו לצה"ל וביקשו להתנדב למסגרת ייעודית שמתוכה יוצבו במגוון תפקידים במסגרת שירות מילואים פעיל לאחר הכשרה מקוצרת.²

1 לסקירה מקיפה של התקשורת החרדית בעקבות מתקפת הפתע ומלחמת חרבות ברזל ראו את מאמרה של רבקה נריה בן־שחר בקובץ זה.

2 על פי נתוני אגף חכנון כוח אדם בצה"ל שהוצגו בדיון בוועדה לענייני ביקורת המדינה בכנסת, מפרוץ מלחמת חרבות ברזל עד סוף פברואר 2024 הגישו כ־4,000 חרדים, רובם ככל הנראה מעל גיל 26, בקשות גיוס לצה"ל – במסגרת מסלול "שלב ב" הכולל טירונות קצרה בשירות חובה ולאחר מכן השתלבות במערך המילואים; 3,120 מהם נמצאו לא כשירים ממגוון רחב של סיבות (לרוב בשל אי־כשירות רפואית), ומקרב ה־880

מאידך גיסא, במחזור הגיוס הראשון שלאחר המאורעות גויסו לשירות סדיר פחות צעירים חרדים מיעד הגיוס המקורי שהציבו הרשויות, ואף חלה ירידה ביחס למספר המגויסים בשנים קודמות.³

גם סקרי דעת קהל שנערכו בקרב הציבור החרדי לאורך הזמן אינם מסייעים להבין את העמדה החרדית. אומנם סקר ראשוני שנערך סמוך למאורעות הצביע לכאורה על עלייה בשיעור החרדים הסבורים כי גברים צריכים הכשרה צבאית ליום פקודה וכי על הציבור החרדי לתרום למאמץ המלחמתי,⁴ אולם סקרים אחרים הראו כי למרות הכול לא חל שינוי פרדיגמטי ביחס הציבור החרדי לגיוס.⁵

לפיכך בחרתי לבחון את עולם הרעיונות החרדי כמות שהוא משתקף באמירות ובדרשות של רבנים מקהילות שונות וממדרגי השפעה מגוונים ולראות אם חלה בו תמורה בעקבות המאורעות. החשיבות הרבה של סקירת עמדות הרבנים להבנת עולם הרעיונות החרדי נובעת מכך שעמדות אלו גם משקפות תפיסות רווחות בציבור החרדי, וגם מכוננות אותן בעת ובעונה אחת.

הסקירה מתבצעת גם במבט אופקי, הבוחן עמדות רבנים ממגוון אקלקטי של קהילות המובחנות זו מזו לפי מוצאן ולפי מידת השתלבותן בציבור הכללי, וגם במבט אנכי, הסוקר אמירות ודרשות של רבנים ממדרגי השפעה שונים.

שנמצאו כשירים, גויסו 600 חרדים. ראו אוריאנה אלמסי, "חייבי גיוס בני 18 ושיעורי גיוס לפי קבוצות אוכלוסייה – עדכון", מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2024.

3 יאיר אטינגר, "נתונים מאכזבים: גיוס החרדים במחזור הראשון – פחות מהיעד", כאן חדשות, 3.1.2024. עם זאת יש לסייג ולומר כי מדובר למעשה על גיוס אחד (גיוס נובמבר) מתוך שלושה גיוסים בשנה – מרץ, יולי ונובמבר – כך שהנתונים הללו הם נתונים חסרים.

4 ראו יעקב מתן, "סקר מפתיע: מה באמת חושבים החרדים על גיוס לצה"ל", כיכר השבת, 9.11.2023. גם הסקר של המכון החרדי מצביע על מגמה דומה. ראו שי שטרן, שלומית שהינו-קסלר, שני זוסמן-אפרתי, דב גולדברג ויהודית מילצקי, 'הציבור החרדי במלחמה חרבות ברזל: מגמות ותובנות ראשוניות', ירושלים: המכון החרדי למחקרי מדיניות, 2024, עמ' 20–21.

5 ראו שלומית רביצקי טורפז, 'שותפות החברה החרדית בצל מלחמה "חרבות ברזל": עמדות והתנהגויות הציבור החרדי והציבור הלא חרדי בישראל', אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024. ראו גם את ממצאי הסקר שפורסם באתר המכון למדיניות העם היהודי בתאריך 3.12.2023 ולפיהם "למרות המלחמה רוב עצום מהחרדים בעד המשך הפטור המלא מגיוס".

מבט אופקי: החלוקה הפנים-זרמית של מערך הקהילות שמתוכנן בחרתי לעמוד על העמדות השונות נערכה בקורלציה לחלוקה דו-מוקדית המשמשת כחקר החברה החרדית בת זמננו. ציר אחד הוא ציר המוצא וההשתייכות העדתית המרכזית המקובלת – ספרדים, ליטאים וחסידים. הציר השני הוא ציר ההשתלבות-התבדלות (או ציר המודרניות), שבו הפרטים או הקהילות מאורגנים לפי מיקומם בסולם ההשתלבות בציבור הכללי או ההתבדלות ממנו.⁶

מבט אנכי: בחרתי לבחון גם דברים שנאמרו מפי רבנים מדרג שני ושלישי, ולא להתרכז אך ורק באמירות ובדרשות של רבנים בכירים בלבד על מנת "לאחוז את החבל (עולם הרעיונות החרדי) בשני קצותיו". מחד גיסא בחינת אמירותיהם של רבנים בכירים נדרשת בשל השפעתם הסמכותנית על הציבור, ומנגד דרג בכיר זה מתאפיין בדרך כלל בריחוק בשל גילו הגבוה והיעדר מגע יום-יומי עם הקהל, ואינו משקף את השיח ברמת השטח. וכן כמובן להפך – היתרון בבחינת אמירותיהם של רבנים המלמדים בישיבות ומנהיגים קהילות הוא בקשר ההדוק שהם מקיימים עם הציבור, ומנגד השפעתם יותר מקומית ופחות נוגעת לתמונה הכללית.

יודגש, גם הרבנים מדרג החשיבות הנמוך יחסית שנבחרו הם חשובים ומשפיעים, אולם כמותם יש עוד אחרים. בחרתי להביא דווקא את הדברים של הרבנים הספציפיים הללו בשל ההד שזכו לו בשיח הפנים-חרדי. רובם אומנם לא ייעדו מלכתחילה את הדברים לקהל הרחב אלא לחוג המאזינים בישיבה, אולם הם הופצו בציבור והיכו גלים במרחב החרדי.⁷

למאמר שני חלקים:

החלק הראשון משרטט תמונה סינופטית רחבה, לצד השוואה אנליטית מדוקדקת של עמדות רבנים מקצוות שונים של החברה החרדית. החל מרבנים הפועלים במרחב החרדי-ספרדי הרך, הקרוב לציבוריות הישראלית, דרך רבנים חסידים וליטאים שונים הנמנים עם הזרם המרכזי, ועד לקצוות הרחוקים של

6 ראו לי כהנר, **החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2020, בפרט עמ' 19–20.

7 בקצה של סולם הסמכות-פופולריות ניתן למקם את עלוני ההשקפה המופצים במייל ובבתי הכנסת (כמו "אז נדברו" ו"בעצתך תנחני") הזוכים לפופולריות רבה ומשקפים היטב את השיח החרדי בשטח, אולם אלו נכתבים בידי אנשים ללא סמכות קהילתית וללא מעמד משמעותי בהיררכיה החרדית. לפיכך בחרתי לא לעסוק בהם בסקירה זו.

הציבור החרדי המונה קבוצות חרדיות מתבדלות (או קרובות ברוחן לקבוצות המתבדלות), הרחוקות מהציבוריות הישראלית.

באופן כללי ניתן לחלק את העמדות השונות לשלוש עמדות יסוד משמעותיות:

העמדה המרכזית: "לימוד תורה כפעילות מלחמתית" – זה הקו המרכזי שמובילים רבנים ספרדים, ליטאים וחסידים שונים, הגורסים כי יש להתרכז אך ורק בלימוד תורה ולא בשום פעילות אחרת. לשיטתם המערכה האמיתית נטושה בשמיים ולא בארץ, ובמערכה זו בני הישיבות השוקדים על לימודם נלחמים בעד כל כלל ישראל. זוהי העמדה הרווחת בציבור החרדי.

העמדה המתבדלת: "בל יראה ובל ימצא" – עמדה זו קרובה לעמדת ה"עדה החרדית" המתבדלת מהמדינה ומוסדותיה. המחזיקים בעמדה זו שוללים שלילה עקרונית כל שיתוף פעולה עם הממשלה הציונית. לתפיסתם עצם קיום המדינה הציונית הוא בעיה דתית, וכל התקרבות אליה בכל מסגרת שהיא פסולה.

העמדה המשתלבת: "לשאת במשא העם בכתף" – המחזיקים בעמדה זו משתייכים לקבוצות חרדיות ההולכות ומשתלבות בציבור הכללי. בהתאם הם מדגישים כי הציבור החרדי הוא חלק מהמדינה לכל דבר ועניין, וככזה עליו להיות שותף בכל משא העם, כולל בגיוס לצבא ברמה העקרונית.⁸

החלק השני של המאמר בוחן את הפן המעשי של מערך העמדות הרבניות באשר לשאלת הגיוס בנוגע למִצְבַּת המועמדים הפוטנציאלים לגיוס מקרב הציבור החרדי.

מערך הצעירים בגילי גיוס (18-26) מתפרש מתלמידי ישיבות השוקדים על לימודם ו"תורתם אומנותם" לחלוטין, דרך מי שמקדישים זמן ללימוד תורה אך משלבים גם עיסוקים נוספים (בין בישיבות רגילות ובין ב"ישיבות רכות"⁹), ועד מי שאינם לומדים כלל ועיקר וכף רגלם אינה דורכת בשערי הישיבה. בחלק זה אבחנו את העמדות הרבניות השונות בורם המרכזי ובזרם המשתלב בקשר לשאלת הגיוס של כל אחת מקבוצות המגויסים הפוטנציאלים הללו, הן

8 לסוגיית תרגום העמדה העקרונית לפן המעשי יוקדש החלק השני של המאמר.

9 על אודות ישיבות אלו ראו אסף מלחי, **מעולם הישיבות לעולם המעשה: אתגרים חברתיים ופוטנציאל מעסוקתי בקרב תלמידי ישיבות חרדים**, מחקר מדיניות 199, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

בטווח הזמן המידי והן בטווח הרחוק. כמו כן אבחן את העמדות השונות באשר להתנכרות של גברים חרדים בעלי פטור בני 26 ומעלה למסלול של ב בצה"ל.

בחלק זה אעמוד על המשותף והמפריד בין עמדות הזרם המשתלב והזרם המרכזי, באשר לכל הקבוצות הללו ולטווחי הזמן השונים. נוסף על כך אסקור בקצרה את המתח המיוחד המתקיים בקרב הרבנים הספרדים בכל הקשור לשאלת גיוס צעירים שאינם מתמסרים ללימוד תורה באופן בלעדי ואת סיבותיו.

שני חלקי המאמר מבוססים בעיקר על אמירות, דרשות ומכתבים פומביים שהופיעו בשלבים הראשוניים ביותר של המלחמה, טרם נכנסו שיקולים פוליטיים וטקטיים שונים לתוך קלחת ההתרחשויות.¹⁰ גלגל השיניים של ההיסטוריה עדיין מסתובב, ומטבע הדברים גבולות הגזרה שנראה להלן עשויים להשתנות. עם זאת, הבנת העמדות הראשוניות כמות שהתבטאו בזמן אמת, יש בה כדי ללמד על אודות עמדות הליכה האינטואיטיביות. ניתן להאמין כי בסופו של דבר עמדות אלה יתורגמו בצורה זו או אחרת למתווה המעשי שיגובש בשיתוף עם מערכות ההנהגה החרדיות למיניהן.

לאחר השואה גמלה בקרב מנהיגי מדינת ישראל הצעירה ההכרה שעל אף הצורך ב"כל בחור וטוב לנשק", יש לפטור את שומרי הגחלת התורנית, בני הישיבות – אשר באותה העת עמד מספרם על כ־400 איש בלבד – מחובת גיוס.¹¹ התקנות

1. **"לא מקשה אחת": שלוש עמדות יסוד חרדיות**

10 ב־25 ביוני 2024 התקבלה פסיקה בג"ץ שקבעה כי אי־גיוס חרדים אינו חוקי ועצרה את המימון לחיילי הגיוס. פסיקה זו טרפה את הקלפים והניעה מחאות חריפות בציבור החרדי נגד כל יוזמת גיוס. התערבות המערכת המשפטית והפוליטית שינתה מיד את השיח בשדה. אמירות חריפות משני הצדדים גרמו להם "לצופף שורות" ולהקשיח עמדות. לעיתים הצדדים מקשיחים עמדות ונסוגים גם מעמדות ראויות בעיניהם ברמה הערכית, בשל חישובים טקטיים שונים העשויים לדעתם להגן על האינטרסים שלהם במשא ומתן עתידי עם מערכת המשפט ועם המערכת הפוליטית ומול דעת הקהל הציבורית.

11 כך כתב דוד בן־גוריון לרב יצחק הרצוג: "כשפטרתי לפני 10 שנים בחורי הישיבה משרות בצבא היה מספרם מועט וגם, כפי שנאמר לי אז, היתה זו הארץ היחידה, שבה נשארו לומדי תורה לשמה". לדיון והרחבה ראו מירית די־נור, "מן הארכיון: התכתבות בין הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג לדוד בן־גוריון בשאלת גיוס בחורי ישיבות בעשור הראשון לקיומה של מדינת ישראל", **ישראלים** 4 (2013), עמ' 157–166. הציטוט מעמ' 163.

והחוק בנושא ידעו מאז גלגולים רבים,¹² אולם המצב שהתקבע הלכה למעשה היה שהרוב המוחלט של הגברים החרדים הדיר את רגליו משערי הבקו"ם ולא התגייס לשירות בצה"ל.¹³

עם היוודע דבר מתקפת הפתע ב־7 באוקטובר קמה מהשטח יוזמה מפתיעה של התנדבות לשירות צבאי למסלול "שלב ב". מסלול זה, המאפשר התנדבות למסלול טירונות מקוצר שלאחריו גברים חרדים שנפטרו מחובת הגיוס משתלבים במסגרת המילואים בתפקידי עורף שונים, היה פעיל עוד לפני המתקפה, אולם הצלחתו הייתה מוגבלת ביותר. כחמישה מחזורי גיוס במסלול זה הובילו להתנדבותם של כמה עשרות גברים חרדים לשירות מקוצר. היוזמה להתנדב לצבא בעקבות המתקפה צברה תאוצה ענקית בתוך מספר ימים, ואלפי פונים התעניינו באפשרות להתגייס למסלול שלב ב. מספר המתגייסים בפועל שהצבא קלט עומד על מאות רבות, והמסלול עדיין פעיל בשעת כתיבת שורות אלו.¹⁴

יוזמה זו לצד יוזמות אחרות, כקשירת ציציית לחיילים והתנדבויות שונות של בני ישיבות לספק אוכל לחיילים, הובילו את הרבנים החרדים להגיב ישירות לשאלת היחס הראוי לצבא בכלל ולאפשרות ההתגייסות וההתנדבות החרדית לשירות צבאי או לטובת חיילי צה"ל.

12 על אודות ההיסטוריה של ההסדר וגלגוליו השונים ראו בג"ץ 910/86 עו"ד רסלר נ' שר הביטחון, פ"ד מב(2) (1988) 441; אסף מלחי, "אתגרי 'צבא העם': גיוס החרדים לצה"ל בראי הזמן", פרלמנט 81 (2018); דפנה ברק-ארז, "גיוס בחורי הישיבות: מפשרה למחלוקת", בתוך: דבורה הכהן ומשה ליסק (עורכים), צומתי הכרעות ופרשיות מפתח בישראל, קריית שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2010, עמ' 13–39; נעמי מי עמי, "גיוס חלמידי ישיבות לצה"ל וחוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שחורחם אומנותם ('חוק טל')", מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2007. לסקירה עדכנית, מקיפה ונגישה ראו יובל שני ומירית לביא, "ההיסטוריה של (אי) גיוס החרדים לצה"ל", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

13 ראו נחמיה "הגיוס במספרים" באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

14 יש לציין כי לצד מסלול שלב ב, המאפשר גיוס בהתנדבות לצבא הכולל טירונות בת שבועיים-שלושה שבטחורים משתחררים ומשתלבים במערך במילואים של צה"ל, נפתח גם מסלול שלב ג, המאפשר התנדבות לצבא ללא טירונות. ראו באתר **אלומה** את תוכנית חק"ש – חרדים משתלבים בשירות.

1.1. "אתה המוגן, לא המגן!": הקו המרכזי משותף במידה רבה לכל תתי-הקו המרכזי – לימוד תורה הקבוצות בציבור החרדי, המובחנות זו מזו הן מבחינת מוצא והן במקומן ביחס לליבת העולם הפעילות מלחמתית החרדי. קו זה, המתפרש מרבנים ספרדים שקהלם נמצא בפריפריה החרדית הגובלת בזו הדתית-מסורתית, דרך רבנים חסידים ועד לגדול הרבנים הליטאים, מייעד את הגברים החרדים אך ורק ללימוד תורה. ביסוד הקו המרכזי נמצאת תפיסה מטפיזית שלפיה התורה לבדה היא השומרת ומגינה על עם ישראל, והלומדים הם החיל הנלחם את מלחמת ישראל במישור המטפיזי-רוחני.

אלך מהקל אל הכבד ואפתח בקצה הרחוק ביותר מליבת ה"חרדיות הקלסית". בדרשתו השבועית של הרב רפאל זר, ראש מוסדות "קרננו לעבודתך" הפעיל בגזרת החוזרים בתשובה, התייחס הרב לחרדים המעוניינים להתגייס לצבא והסביר שמחשבה כזו היא כפירה.¹⁵

השגיאה, הסביר הרב, היא בחילופי התפקידים בין החייל לבחור הישיבה. כמו שבבית המקדש היו לוויים שהיו אמונים על פתיחת וסגירת שערי המקדש והיו לוויים שתפקידם היה לשיר, ואסור היה למשורר לשמש כשוער (לסגור ולפתוח את השערים) ולהפך – אסור היה לשוער לשיר, כך גם כאן:

משורר ששיער חייב מיתה! שוער ששיר חייב מיתה! למה?
מה אתה עובר לי מעבודה לעבודה? אתה תכיר את מקומך!
רבתי אני אומר, כל אחד צריך לדעת – השומרים הגדולים,
נטורי קרתא, זה אלה שעוסקים בתורה. לא, איני מזלזל
חלילה בטיפה אפילו בכוחם של החיילים שלנו, חלילה!
אבל אני יודע שהמנוע של החיילים זה הילדים הקטנים,
תלמודי התורה, זה הבל פיהם של תינוקות של בית רבן.¹⁶

בהמשך דבריו מחדד את הרב את עקרון חלוקת התפקידים ומסביר שבחור הישיבה חייב להישאר על משמרתו, וכך גם החייל:

15 הדרשה נאמרה ב-23.10.2023 והועלתה לאתר כיכר השבת ביום המוחרת. ראו חזקי שטרן, הרב רפאל זר: "חרדים רוצים להחגיג? זו כפירה", כיכר השבת, 24.10.2023. הרב זר משתייך לקהילה החרדית הספרדית, והוא מהדמויות הרבניות המוכרות הפעילות בעולם החזרה בתשובה.

16 שטרן, שם. כאן ובכל הציטוטים במאמר ההדגשות הן שלי, אלא אם כן צוין אחרת.

רבותי, חלק הלומדים תורה כחלק הלוחמים, אותו הדבר. דע לך אתה שומר והוא שומר. אתה שומר עליו ואתה נותן לו את הכוח. [...] כל אחד חייב להפנים את הדברים הללו וחייב לדעת, אני לא אמור לחפש איך לעזור לחיילים שמה – אני אבוא אני אלחם איתם? טיפש! [...] שב על התורה, תן להם כוח מפה. צריך גם את זה וגם את זה! החייל? לא פתאום יבוא ילך ללמוד. גם זה לא נכון! אתה חייל תעשה את משימתך! ההוא יעשה את משימתו בלימוד התורה שלו, אתה בתפילה שלך, אתה בחסד שלך. כל אחד במקומו הוא!¹⁷

לפי תפיסה זו "המנוע" של החיילים הם לומדי התורה המגינים רוחנית על עם ישראל ועל החיילים, אולם יש חלוקת תפקידים קשיחה כמו בחלוקה של עבודות הלוויים במקדש! תפקיד לומד התורה לשקוד על תלמודו ותפקיד החייל לצאת לקרב. כשם שלומד התורה שילך להתגייס הוא עריק, כך גם חייל שעוזב את משמרתו בשעת מלחמה וילך ללמוד בשיבה.

דברים דומים, גם אם בהנגנה (אינטונציה) ובדגשים שונים, נאמרו מפי הרב משה ברזובסקי, ראש ישיבת סלונים ובנו של האדמו"ר מסלונים.¹⁸

לדבריו עם ישראל בכללותו התגייס למערכה וגם על הציבור החרדי לתרום את חלקו למאמץ הכללי, אולם התרומה של הציבור החרדי צריכה להיות באמצעות תפילות ולימוד תורה.

את הדברים פותח הרב ברזובסקי בקביעה כי המלחמה היא מערכה הנוגעת ל"ישוב היהודי בארץ הקודש" וכל עם ישראל מתנדב ומתגייס להצלת העם והארץ, וכמובן גם הציבור החרדי מחויב בהשתתפות במלחמה. חשוב לשים

17 שם.

18 הרב משה ברזובסקי משתייך לקהילה החסידית ומשמש כיד ימינו של אביו, האדמו"ר, בכל נושאי הנהגת הקהילה הרוחניים ובכל ענייני הציבור, כולל אלו הקשורים לחברותו של האדמו"ר במועצת גדולי התורה של אגודת ישראל. ככזה הוא האמון מטעם הקהילה על הטיפול בעניין החוק לגיוס בני ישיבות זה שנים. על מידת השפעתו בגיבוש העמדה החרדית בכל הקשור לחוק הגיוס בגלגולו הקודם ראו ישראל כהן, "מגעים בין הגר"מ ברזובסקי לגדולי הדור הליטאיים", כיכר השבת, 18.6.2018. שיחתו של הרב משה ברזובסקי נאמרה מספר ימים לאחר 7 באוקטובר לקהילתו, הועלתה על גבי הכתב והופצה בציבור החרדי בעלון האוגד שיחות חזוק שנאמרו מפי רבנים שונים. אגד השיחות נקרא: "עם השם חזק ונתחזקה: שיחות חזוק והתעוררות מאת צדיקי דורינו בענייני השעה במצב עם ישראל בארצנו הקדושה – ערש"ק פרשת בראשית". השיחה מצורפת בנספח 1.

לב למינוח המתעלם לחלוטין מקיומה של מדינת ישראל. האיום הנשקף הוא "לישוב היהודי בארץ" משל הייתה זו שעת ערב הקמת המדינה ב-1948 ולא ב-2024, כ-76 שנים לאחר הכרזת העצמאות. כך עוקף הרב ברזובסקי את בעיית ההזדהות עם המדינה הציונית.¹⁹ זאת ועוד, הקב"ה הועיד לציבור החרדי את התפקיד המרכזי והחשוב ביותר בו תלויה כל המערכה:

אנחנו רואים שכל עם ישראל התגייס למערכה של הצלת הישוב בארץ ישראל [...] כולם מתנדבים ומתגייסים למערכה, ומסכימים למסור את נפשם. זוהי שעת חרום ממדרגה ראשונה, שוכחים את כל החשבונות ומתגייסים להצלת העם והארץ. כל מי שלב יהודי פועם בקרבו מרגיש שאינו יכול לעמוד מנגד ומוכן לסכן את חייו כדי להשתתף במערכה, גם אנו הציבור החרדי ובני הישיבות מחוייבים להשתתף במערכה זו, ואיננו יכולים לעמוד מנגד, כאשר הקב"ה הועיד לנו את התפקיד החשוב ביותר שבו תלויה כל הצלחת המערכה.²⁰

הוא ממשיך ומסביר כי בן ישיבה שנוטש את תלמודו ומתגייס להילחם נוטש את משמרתו החשובה כלוחם חיוני ומכריע לטובת תפקיד "שולי וזניח" שאין לו השפעה אמיתית על מהלך המלחמה, ובכך הוא מתחמק מהתפקיד האמיתי שייעד לו הקב"ה:

האדמו"ר מלובאוויטש [ההדגשה במקור] נשאל ע"י בחור שרצה להתגייס לצבא בזמן של מתח בטחוני מתוך רצון לתרום להגנת הישוב, וענה לו: אתה דומה לאדם הממלא תפקיד חיוני במערכה והולך וממלא תפקיד שולי וזניח, אתה נמצא במקום הכי משפיע להצלת העם והארץ, ואם תעזוב את הישיבה הרי אתה כעריק שבורח משרה הקרב, בו יש לך תפקיד חשוב ומכריע ונוטש את תפקידך.²¹

19 ההפרדה בין המדינה לבין היישוב היהודי, או "כלל ישראל" בעגה החרדית המקובלת, נשמרת בעקביות בקרב המחזיקים בעמדת הזרם המרכזי. על ההבחנה בין הזדהות עם כלל ישראל ואמפתיה כלפיו לבין הסתייגות מאורח החיים החילוני והמדינה ראו להלן הערה 45 והערה 50.

לדבריו האופן הנכון לניהול מלחמה כפי שאנו למדים מהתורה הוא באמצעות חלוקה של הכוחות לשניים: יש לפרוש כוח אחד לוחם שיתייצב בחזית ויילחם, ובד בבד יש להעמיד כוח שני שיעסוק בתפילה ובלמוד תורה שמעוצמתם יוכלו הלוחמים להכריע את גורל המלחמה. זאת כיוון שמהתורה אנו למדים כי רק אם עם ישראל ילמד תורה, ימסור הקב"ה את אויביו בידיו. לכן על בני הישיבה להפנים את גודל האחריות המוטלת עליהם ולהתחזק בתפילות ובלמוד תורה למען הצלחת המערכה:

בתורה יש שני מלחמות שמלמדים אותנו את סדר המלחמה הנכון. במלחמת (ישראל עם) מִדְיָן נאמר "אֶלֶף לְמִטָּה אֶלֶף לְמִטָּה", ודרשו חז"ל שמכל שבט ושבט לקחו ב' אלפים, אלף אחד שיצא למלחמה ואלף שעסקו בתפילה, שכן הנצחון במלחמה תלוי בתפילה, ובני הישיבות הם האלף למטה שתפקידם לעסוק בתפילה. [...]

כמו כן עלינו להתחזק מאד מאד בלימוד התורה [...] כל הכוח לעמוד בעת צרה הוא רק ע"י לימוד התורה [...] רק לימוד התורה והעמידות בה יכולים להביא אותנו למוכא בפרשת בחוקתי "וַיִּשְׁכַּתֶּם לְבַטַּח בְּאַרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ [...] וַיִּרְדְּפוּ אֶת אֹיְבֵיכֶם וַיִּנָּפְלוּ לְפָנֶיכֶם לְחָרֵב". ומותנה שזהו רק "אם בְּחַקְתִּי תֵּלְכוּ" – שתהיו עמלים בתורה. עלינו להבין את גודל האחריות המוטלת עלינו, שלא להתרפות ולהתחמק מהתפקיד הנשגב שהטיל עלינו הקב"ה.²²

טענה זו, שלפיה בן ישיבה הוא לוחם חיוני שעליו להישאר בבית המדרש ולתרום משם למאמץ הכללי, נשמעת גם בעולם הליטאי.

במסגרת "שיחת מוסר" שמסר הרב פנחס גולדווסר, "משגיח"²³ בישיבת דגל ליטאית – ישיבת אור ישראל, הבהיר הרב שעל אף ההערכה הגדולה שיש לחוש כלפי החיילים והחובה להכיר טובה על מסירות נפשם להגנת העם, המערכה האמיתית נטושה בבית המדרש ובה נמצאים בני הישיבות שהם הכוח הלוחם שמכריע את המלחמה: "צריך להגיד לכם לבני הישיבות שהם מבחר החייל [...]

22 שם. המירכאות והניקוד הוספו.

23 משגיח או מנהל רוחני הוא איש האחראי על תלמידי הישיבה בתחומים הקשורים להם ולישיבה, ומוסר שיחות מוסר והשקפה. הרב גולדווסר הוא אחד המשגיחים הבולטים בעולם הישיבות הליטאי.

אני חושב שזו בושה שיש צורך לספר לנו שאנו באמת אלו שקובעים את גורל המלחמה, זה השפלה. [...] הרי באמת התרומה הגדולה לשלום העם וההגנה הגדולה, זה בחורי הישיבות".²⁴

זאת ועוד, הרב גולדווסר אף מגדיל וקובע כי מרכז המערכה נמצא למעשה בבית המדרש, ואלוף בצה"ל שהיה יכול להיות אברך השוקד על לימוד תורה ובמקום זה הלך ללחום בעזה הוא משתמט(!) כיוון שאילו היה לומד תורה, הוא היה תורם להצלחת המערכה הרבה יותר משיכול לתרום באמצעות לחימה בחזית: "אנחנו גאים בעצמנו, ברוך ה'. ברור שאלוף בצה"ל שהיה יכול להיות אברך בפוניבז', הוא משתמט! כי שם הוא היה תורם הרבה יותר, כולנו יודעים את זה, אוי ואבוי אם בחור בגיל שלכם לא יודע את זה".²⁵

נוסחה זו, שלפיה ישנו שיתוף בפעולות ההגנה בין החיילים העומדים בחזית ולבין לומדי התורה אולם השותפים הבכירים הם לומדי התורה, חודרה והוקצנה כפי הרב הראשי הספרדי, הרב יצחק יוסף, בשיעורו השבועי בבית כנסת היזדים.²⁶

בשיעור הסביר הרב את היחס האמיתי בין ההגנה שנעשית בזכות לומדי התורה לבין ההגנה בזכות הלוחמים בחזית. לדבריו התורה היא שמספקת את ההגנה, ואילו החיילים הם השליחים שמסייעים. כיוון שכך, פטירת תלמידי הישיבות מגיוס אינה פוגעת כלל ועיקר במאמץ המלחמתי. להפך, התורה הנלמדת על ידם מגינה על הלוחמים ומביאה את הניצחון:

"צריך לדבר עם מישהו שהוא לא דתי ולגמגם לו? לא צריך לגמגם אלא לומר בצורה ברורה: התורה שלנו היא מגינה על עם ישראל! אתם מסייעים! אתם שליחים!"²⁷ ובהמשך דבריו כפי שהובאו בעלון קבע הרב: "על ידי זה שפוטרים

24 הדברים נאמרו בשבוע האחרון של חודש אוקטובר 2023, נדפסו בעלון מטעם הישיבה ואף פורסמו באתרים חרדיים במרשתת. לשיחה במלואה ראו יצחק פנחס גולדווסר, "הכרת הטוב ונשיאה בעול", עלון השיחה 26 (חשוון תשפ"ד).

25 שם.

26 את השיעור יסד אביו, הרב עובדיה יוסף המנוח, והוא משודר בלויין ובמרשתת לרבבות צופים ולאחר מכן אף מועלה על הכתב ומופץ בבחי הכנסת עבור הקהל הספרדי-תורני שאינו מחובר לאמצעי תקשורת ההמונים.

27 ראו "השיעור השבועי מרן הראש"ל הרב יצחק יוסף שליט"א פרשת ויקהל תשפ"ד, YouTube, דקה 1:46:55. בשולי הדברים אציין כי בעלון השבועי שהתפרסם לאחר הסערה שהתחוללה בעקבות הדברים שאמר בשיעור, ולפיהם אם ינסו לגייס את לומדי התורה הציבור החרדי ירד מהארץ, הדברים "שופצו". ראו להלן סעיף 4.ג.

תלמידי חכמים מהשתתפות במלחמה, לא סובל הכח המלחמתי כי תורתם מגינה על הלוחמים ומביאה את הנצחון".²⁸

את הדברים החדים ביותר בעניין השמיע גדול הדור הליטאי, הרב דב לנדו, בשיחה עם אל"מ ארז אשל, מי שהקים את מפעל המכינות הקדם-צבאיות המעורבות. עם פתיחת מלחמת חרבות ברזל יצא אשל למסע בעולם הישיבות החרדי וביקש לרתום אותו למאמץ המלחמתי. במסגרת המסע נשא אשל דברים בהיכל ישיבת חברון בירושלים ואף נסע לבני ברק, לביתו של הרב לנדו, לבקש ממנו שיוורה לבחורי הישיבות לתרום את חלקם. השיחה בין הרב לנדו לבין אשל הוסרטה והופצה בעולם החרדי באמצעות הרשתות החברתיות, ולאחר מכן אף הועלתה על הכתב ופורסמה במגזין "במה" המיועד לציבור החרדי.²⁹

בחילופי הדברים בינו לבין אשל חזר הרב לנדו על העמדה שלפיה לימוד התורה הוא שמגן על ישראל. הוא הסביר כי בקשתו של אשל לגייס בני ישיבה לא רק שלא תתרום למאמץ המלחמתי אלא תזיק לו, ואף תעמיד את כל הקיום היהודי בארץ ישראל בסכנה.

בתגובה לתביעת השותפות של אשל מהציבור החרדי ענה הרב כי אשל אינו מבין כלל את מערך הסיבתיות האמיתי – לומדי התורה הם המגינים על הלוחמים בחזית, ולא הפוך:

מרן שליט"א: תדבר ברור, מה אתה רוצה.

אשל: אני רוצה שותפות!

מרן שליט"א: מה שייך, לומדי התורה הם המגינים. אתה

המוגן, לא המגן!³⁰

בהמשך החרף הרב את הטון והסביר כי עצם הקיום היהודי בארץ ישראל נמצא בסכנה קיומית מתמדת לא בשל האויבים המקיפים אותנו, אלא מחמת אורח החיים החילוני השורר במדינה. לפי התורה, הסביר הרב, חיים שלא על פי דרך התורה והמצוות בארץ ישראל מחייבים גלות מהארץ. המטפורה שהתורה משתמשת בה לעונש הגלות המושגת על עוברי המצוות היא ארץ שמקיאה

28 ראו "השיעור השבועי: שיעורו השבועי של מרן הראשון לציון פוסק הדור רבינו יצחק יוסף שליט"א", גיליון 436, פרשת פקודי, ו באדר ב' חשפ"ד. מצורף בנספח 2.

29 הדברים פורסמו גם באתרים חרדיים במרשתת. ראו יעקב אבוביץ, "נחשף: תוכן השיחה המלאה בין מרן הגר"ד לנדו לקצין ארז אשל", אתר JDN, 15.12.2023.

מתוכה את יושביה,³¹ ובהתאם למטפורה זו ממשיך הרב את לומדי התורה ל"גלולות נגד הקאה" המצילות ומקיימות את עצם היישוב היהודי בארץ ישראל. דרישה מלומדי התורה להפסיק לשקוד על לימודם משולה לדברי הרב להשלכת התרופות נגד ההקאה לטמיון, השלכה שתוביל בהכרח לקטסטרופה:

אני יגיד מילים חריפות. אתם יודעים מה שכתוב בתורה
 "וְלֹא־תִקֵּא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַכֶּם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי
 אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם". הארץ לא קאה אותנו, כי יש לה גלולות,
 גלולות נגד הקאה. הגלולות הם לומדי התורה ואתם רוצים
 לזרוק את הגלולות [...]

זה דרכי השם, כך הוא מנהיג את העולם. אנחנו רוצים
 שהשם ישלח הצלה לכולם, במיוחד ליהודים המסכנים
 השבויים, מה עושים להם שם. זה מטריד אותי יותר מהכל.
 [...] אנחנו נמצאים בסכנה גדולה והדבר המגן עלינו הם
 לומדי התורה [...] ההצלה היא רק על ידי לימוד התורה,
 לימוד התורה כסדר. וכל ביטול או בלבול מלימוד התורה,
 אוי ואבוי מה שיהיה.³²

בהמשך חילופי הדברים חוזר הרב על הקביעה שלפיה לימוד התורה הוא המגן
 על כלל היישוב היהודי במדינה ואף אומר ש"לומד אחד שווה אלף אחרים".
 ככל הנראה כוונתו בנוסחה זו לסמל את היחס שבין לומד תורה אחד לבין אלף
 לוחמים. הוא שב ומדגיש כי ככל שלומדים יותר תורה מתקבלת יותר הגנה:
 "אנחנו צריכים להתפלל על כולכם, על כולנו, שהשם ישמור עלינו. בזכות
 לימוד התורה. זו ההגנה, לימוד התורה. לומד אחד שווה אלף אחרים. מה
 שיותר לומדים, מה שיותר עוסקים בה, יש לנו יותר שמירה והגנה. כל בחור
 שלומד מוסף שמירה. השם רוצה עוד ועוד מגינים כאלו".³³

31 "וְלֹא תִקֵּא אֶתְכֶם הָאָרֶץ בְּטִמְאַכֶּם אֹתָהּ" (ויקרא יח, כח) – ארץ ישראל אינה
 כשאר כל הארץ, אינה מקיימת בעלי עובדי עבירות. משל למה הדבר דומה: לבן מלכים
 שהאכילתו דבר שאינו עומד במעיו אלא מקיאו, כך ארץ ישראל אינה מקיימת עובדי
 עבירות, לכך נאמר 'ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר
 לפניכם' (ספר, קדושים, י, יד, ירושלים: ספָּכָא, תשי"ט, עמ' צו).

32 אבוביץ (לעיל הערה 29). הניקוד הוסף.

אם כן, נוסחת היסוד המשותפת לכל המקורות המובאים לעיל היא הטענה שלימוד התורה מגן על כלל היישוב היהודי בארץ ישראל. עם זאת ישנם הבדלים לא מבוטלים בין הרבנים בשאלת היחס בין תרומת החיילים לתרומת הלומדים. הקו שלפיו ארגנתי את דברי הרבנים השונים הוא סדר עולה המתעדף את לימוד התורה על פני הלחימה בשדה הקרב.

הרב זר, שאיתו פתחתי, הדגיש אומנם כי לומדי התורה נותנים את הכוח לחיילים להילחם בשדה הקרב, אולם בד בבד הדגיש גם את עקרון חלוקת התפקידים והסביר שעקרון ההפרדה וחלוקת התפקידים בלחימה הוא סימטרי וקשיח. כשם שלבן הישיבה אסור להרפות מלימודו, כך אסור לחייל להחליף את תפקידו וללמוד תורה.

אצל הרב ברזובסקי נמצאו דברים דומים ולפיהם יש חלוקת תפקידים – לצד החיילים הנלחמים בשדה הקרב, עומדים בארץ, בעולם הזה, תלמידי הישיבות המתפללים ושוקדים על לימודם ונלחמים בשדה הקרב המשמעותי יותר – שדה הקרב המסטיזיר-רוחני בשמיים. התמורה שמתחוללת בעולמות העליונים בעקבות לימוד התורה מביאה לניצחון החיילים בשדה הקרב בעולם הזה. היחס בין בחורי הישיבה לחיילים הנלחמים הוא יחס של שותפות. אומנם לא מדובר בשותפות שווה, שהרי לדבריו בני הישיבה ממלאים תפקיד מרכזי יותר ביחס ללוחמים, ומי שבידו לתרום באמצעות לימוד תורה ותפילה ובוחר להתגייס לצבא פוגע בתרומתו למאמץ המלחמתי הכולל. ובכל זאת, זוהי שותפות שבה כל חלק מהעם ממלא את חלקו ותורם למערכה – יש מי שתורם באמצעות לחימה בחזית, ויש מי שתורם למערכה באמצעות לימוד תורה ותפילה. עם זאת, חשוב לשים לב כי מטרת דברי הרב ברזובסקי היא לחזק את לומדי התורה בלימודם ואגב כך הוא מסביר שאסור ללומד התורה לעזוב את תפקידו כלוחם חיוני באמת לטובת לחימה בפועל, שתרומתה לניצחון שולית וזניחה.

הרב גולדווסר מתווה קו דומה לרב ברזובסקי. על אף שהשיחה עסקה גם בחובת הציבור החרדי להכיר טובה לחיילים על מסירות נפשם לטובת הגנת הכלל, גם הוא מדגיש כי ההשפעה של בחורי הישיבה השוקדים על לימודם היא המכרעת והתורמת את התרומה הגדולה והמשמעותית לגורל המלחמה. העמדת דבריו למול דברי הרב זר מחדדת את ההבדלים בין השניים. הרב זר משתמש בדימוי חלוקת התפקידים באופן המקדש גם את מקומו של החייל ומדגיש כי הן תלמיד הישיבה והן החייל הלוחם מבצעים את תפקידם במקומם שלהם דווקא, ואילו הרב גולדווסר אינו מקדש את תפקיד הלוחם. להפך, הוא אינו מהסס לקבוע כי "אלוף בצה"ל שהיה יכול להיות אברך בפוניבז', הוא משתמט!". חשוב לחזור

ולהדגיש כי אין בדברים הללו שלילה של תרומת החיילים, וכפי שצוין בפתיחת הדברים – חלק משיחתו הוקדש לחובת הכרת הטובה לחיילים המחרפים את נפשם ומסכנים את חייהם בעד הגנת עם ישראל.³⁴ אולם בכל הקשור לשאלה מי נושא בעיקר נטל המלחמה, התשובה של הרב גולדווסר ברורה – עמלי התורה.³⁵

כרב גולדווסר, גם הרב יצחק יוסף מדגיש שלא רק שלומדי התורה משתתפים ותורמים למאמצי המלחמה, אלא הם בעצם מי שמגינים על עם ישראל, ואילו החיילים הם השליחים המסייעים. ממילא הטענות על אי-השוויון בנטל מופרכות, כיוון שהמלחמה נעשית בידי תלמידי החכמים ולעומת זאת החיילים הם רק השליחים בשדה הקרב.

בין הרבנים זר, ברוזבסקי, גולדווסר ויוסף ישנם הבדלים בטון, בדגשים ובמידת החשיבות המיוחסת ללימוד התורה ביחס ללוחמים בשדה הקרב, אולם כולם כאחד מדגישים כי כל חלקי העם – חרדים וחילונים כאחד – שותפים ותורמים (גם אם לא באופן שווה) להגנת העם והארץ.

לעומת זאת, הרב לנדו מחזיק בעמדה שלפיה אורח החיים החילוני מחייב את הארץ להקיא את תושביה היהודים, ורק לימוד התורה הוא כמין "גלולות נגד הקאה" המחזיק את היישוב היהודי בארץ. היחס בין בחורי הישיבה לחיילים הוא לא יחס של שותפות שווה ואפילו לא של שותפות כלשהי שבה בחורי הישיבות הם המשקל העיקרי. היחס הוא של מגן ומוגן, והוא יחס הפוך ממה שנהוג לחשוב בציבור הכללי – בחור הישיבה השוקד על תלמודו הוא המגן, ואילו החייל היוצא להילחם בשדה הקרב הוא המוגן.

יתר על כן, לתפיסתו של הרב לנדו כל פגיעה בלימוד התורה והחלשה שלו עלולה להוביל לטרגדיה, לא רק בעיתות מלחמה אלא גם בעיתות שלום. זאת כיוון שהאיום המטפיזי השורשי על היישוב היהודי בארץ נשקף מאי-קיום מצוות. רק לימוד תורה מקיים למעשה מבחינה מטפיזית את המדינה.³⁶

34 ראו איצלה כץ, "המשגיח הלם בבחורי הישיבה: איך אפשר להיות כפויי טובה לחיילי צה"ל?", כיכר השבת, 14.11.2023.

35 ראו את סוף הדרשה (לעיל הערה 24) בחלק שכותרתו "התורה היא הנשק האמיתי".

36 מעניין לציון כי גדול הדור הליטאי שקדם לרב לנדו – הרב גרשון אדלשטיין (1923–2023), החזיק בעמדת ביניים הגורסת כי יש שותפות בין לומדי התורה לבין החיילים, אך הוא גם טען כי אילו כולם היו עמלים בתורה אזי לא היה צורך כלל בצבא:

דברי הרבנים המובאים לעיל הם מדגם מייצג של קולות רבים בציבור³⁷ ובקרב ההנהגה הרבנית,³⁸ החוזרים על מסר שניתן לנסח בפשטות: התשובה לשאלה מה מוטל על בחורי הישיבות והאברכים ששוקדים על תלמודם לעשות ביחס למאמץ הלאומי הכללי היא אך ורק להגביר את לימוד התורה.

2.1. "בל יראה ובל יימצא": העמדה המתבדלת
העמדה שראינו לעיל מנסחת את לימוד התורה כהשתתפות וכנשיאה בנטל. כלומר, במישור העקרוני המחזיקים בעמדה זו מכירים בתביעה להשתתפות בנטל, אולם הם טוענים שהשתתפות זו נעשית על הצד הטוב ביותר באמצעות לימוד תורה.

עמדה אחרת, הקרובה לעמדת העדה החרדית המתבדלת,³⁹ גורסת כי אין מקום לתודעת השיתוף מעיקרא. המדינה היא מדינה חילונית המונהגת על ידי כופרים בתורת ישראל, וככזו אין שום מקום לשותפות בה ויש להתרחק לחלוטין מכל ביטוי של התקרבות העלול להוביל לחילון של החרדים. עמדה זו נמצאת בקרב חוגים הנמנים עם העדה החרדית או מקורבים אליה, חלקים מהמחנה החסידי ובקרב קבוצות ליטאיות וספרדיות שונות.

וכי אפשר להעלות על הדעת שבני ישיבות ילכו להתגייס לצבא? [ההדגשה במקור] משל למה הדבר דומה, לטייס בצבא שעוזב את תפקידו ורוצה להיות חייל פשוט ולא טייס, למרות שהסכנה יותר גדולה להיות חייל קרבי, הרי הוא פושע בזה שעוזב את תפקידו ומפקיר את יושבי הארץ, כי הא חיוב להגן בתפקיד של טייס, ומה יעשה חייל פשוט אם לא יהיו טייסים, הרי חייל פשוט בלי טייסים אינו שווה כלום. ומי שעוזב את תפקידו נקרא עריק, ועונשו חמור מאד [...] מי שעוסק בתורה הרי זו ההגנה הגדולה ביותר [...] כי התורה מגינה ומצילה, וגם הצבא לא שייך שיצליח בלי זכות התורה, ואם כולם היו בני תורה לא היה צורך כלל בצבא.

(**"שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין"**, דרכי החיזוק 43 (תשע"ב). ההדגשות במקור). הדברים נאמרו כמובן שלא ביחס למלחמה הנוכחית.

37 ראו **רביצקי טורפז (לעיל הערה 5)**, עמ' 6-8.

38 לדוגמה נוספת ראו **"ראש הישיבה: הצלח ישראל? ירק על ידי תורה"**, ערוץ 7, 20.2.2024 (בלא ציון שם מחבר), וכהנה רבות.

39 העדה החרדית היא קבוצה המורכבת ממספר קהילות חרדיות. חלקן מתייחדות בהתנגדותן לצינונות ולשיתוף פעולה עם מדינת ישראל ומוסדותיה. על אודותיה ראו בנימין בראון, **מדריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים**, תל אביב: עם עובד, 2017, עמ' 158-183.

אפתח בדברים שאמר הרב והמקובל החסידי הרב יצחק משה ארלנגר בישיבה הכלל-חסידית שהוא משמש בה "משפיע רוחני" (דמות חינוכית הדומה ל"משגיח" בישיבות ליטאיות).⁴⁰ לדבריו המגמה הנסתרית של הציונים היא אחת – לחלץ את הציבור החרדי באמצעות התקרבות ופיתויים. כיוון שכך הוא מביע התנגדות גם ליוזמה דתית לכאורה, לקשור ציטיות לחיילים, כיוון שהיא נעשית במסגרת "קירוב לבבות" שמגמתו האמיתית היא כאמור חילון החרדים.

לדבריו הבעיה איננה מקומית הקשורה למלחמה באופן ספציפי, אלא שזורה לכל אורך הדרך – הדור אינו מבין את המערכה שהוא נמצא בה. בניגוד לדורות קודמים שבהם מאבק התרבות בין החילונים לבין החרדים היה ברור ומובהק, היום החרדים טועים לחשוב שהציונים מבקשים את טובת הציבור החרדי, אולם האמת היא כמובן הפוכה לחלוטין.

דוגמה לטעות בהבנת הכוונות האמיתיות של הציונים היא למשל יוזמת קשירת הציטיות לחיילים שכמה מן החרדים עסקו בה בשטחי כינוס לקראת היציאה לעזה, כמחווה של הגנה וברכה לחיילים.⁴¹ לכאורה, זהו מעשה ראוי וטוב מבחינה דתית, אך למעשה זוהי אמתלה מטעם רשויות הצבא שמטרתה האמיתית היא ליצור זיקה של הציבור החרדי לצבא, שבהמשך תהפוך לתביעה לגיוס חרדים מלא:

וכמו למשל הסיפור שהיה עתה עם הציטיות שהביאו לכאן להכין לחיילים, אם היה מדובר באדם פרטי שרוצה לזכות יהודים במצוה, ניחא, אמנם ברגע שהגוף העומד מאחורי יוזמה זו יש לה שייכות לצבא שלהם בעצמם, הלא ברור כשמש שכל רצונם לעורר קירוב לבבות לבוא תחילה בַּפֶּה
רַךְ, ואחריו בַּפֶּה!⁴²

40 הרב ארלנגר הוא מקובל ו"משפיע" חסידי פופולרי שספרי החסידות שכתב זכו להצלחה רבה. מעגל ההשפעה שלו רחב ואינו ממוקד בחסידות ספציפית אלא כלל-חסידי. מטבע הדברים השפעתו אומנם רחבה יותר אולם אינה כשל אדמו"רים העומדים בראש קהילה. הדברים הועלו על גבי הכתב בתאריך ג' בחשוון תשפ"ד (18.10.2023) תחת הכותרת "שיחת קודש בענייני השקפה נכונה במאורעות הזמן, ממורינו הרב הצדיק רבי יצחק משה ארלנגר שליט"א", והופצו בתפוצה פנימית לא רשמית. ראו נספח 3.

41 ראו דוד הכהן, "יוזמה מרגשת: מאות מתנדבים חרדים להכנת אלפי ציטיות לשמירה על החיילים", כיכר השבת, 12.10.2023

42 נספח 3. הניקוד הוסף.

הרב ארלנגר ממשיך ומסביר שאמתלת הציציות היא דוגמה קטנה לתחכום של הגורמים המנהלים מלחמה נגד היהדות. על הציבור החרדי להפנים שהוא במלחמה מוסווית ומתוחכמת כנגד יסודות קיומו ולא להיות תמים. במוקדי הכוח המדינתיים יושבים "חכמים מליאי תכסיסים" ההוגים רעיונות שונים על מנת לקרר את הלהט הדתי ולפגוע במשמעת ובקשר בין הציבור לבין הרבנים:

צריכים להבין שיש מי שמנהל מלחמה נגד האידישקייט (היהדות), ובמלחמה, צריכים לדעת את תכסיסי המלחמה ולא להיות תמימות'דיגע גוטע איד... [יהודי תמים וטוב]. צריך להבין שיושבים שם חכמים מליאי תכסיסים איך לקרר אותנו, ואיך להפריד בין הדבקים שלא יהיו בני ישראל הכשרים כ"כ דבוקים לרבותיהם ונכנעים לרבנים.⁴³

קו רעיוני דומה הקורא לחיזוק מגמת ההתבדלות החרדית לנוכח המאורעות הטרגיים שעלולים חלילה להוביל להתקרבות ולחילון נקט הרב משה שטרנבוך. הרב שטרנבוך מכהן כרב המרכזי של העדה החרדית המתבדלת, אך מקובל גם על זרמים חרדיים נוספים כרב ופוסק משפיע. לצד הבעת צער על האירועים וקריאה להתחזקות בלימוד תורה, תשובה, תפילה וצדקה, אחד המסרים המרכזיים שהרב חזר עליהם הוא "להתבדל מהרשעים" ולחיות במעין בועה מנותקת מהעולם החילוני. בעלון היוצא מטעם חסידי מובאות אמרותיו ותגובותיו ביום האירוע וכך כתוב שם:

לאחר מכן דיבר רבינו עם תלמידיו שצריך פירוד גמור מהרשעים, וכפי דמרגלא בפומיה [וכפי שרגיל בפיו] להביא בשם הגה"ק [הגאון הקדוש] מהרי"ל דיסקין זי"ע [זכרו יגן עלינו] שהדרך להינצל בחבלי משיח לפני הגאולה הוא להיפרד לגמרי מרשעים ולא להתחבר אליהם וגם לא להסתכל לעברם, ולחיות בתוך חיים של תורה וכעין "תיבת נח" המובדלים מחיי הרחוב החופשי, ורק כך אפשר להינצל.⁴⁴

הקו המתבדל שראינו עד עתה מכון את חיציו כלפי "הגורם האנושי" מתוך אמונה שמתקיים מאבק תרבות בין קבוצת הנאמנים לה' ותורתו לבין המורדים

43 שם.

44 נספח 4.

בו, ולכן יש להתבדל כקבוצה ממגע עם החברה הכללית. זוהי שונה – שהיא גרסה מסוימת של העמדה הליטאית המרכזית – ממקדת את תנועת הנפש בהתבדלות מהאידיאה שנקראת מדינת ישראל, ולא מן אנשים המרכיבים אותה שהם אחים טועים ו"תינוקות שנשבו".⁴⁵

הרב רפאל גפן, המכהן כאחד מראשי ישיבה ליטאית חשובה, ישיבת תורה בתפארתה, פרש את משנתו בשיחה שנמסרה בישיבה כאשר ליחס הראוי למדינת ישראל על רקע המלחמה. בשיחה הוא מביע התנגדות לסיסמה הבלתי רשמית של המערכה האחרונה "ביחד ננצח" בטענה שמדינת ישראל אינה גוף יהודי אלא גוף הגרוע מהגויים:

יש סיסמה מאוד ריוחת "ביחד ננצח" [...]

אין לנו שום עניין בניצחון הזה. להפך! הניצחון הזה, זה רק גועל נפש!

מי מנצח פה כמה שמתכוונים ב"ננצח"?

הניצחון שכביכול יש פה מלחמה בין מה שנקרא "מדינת ישראל" לערבים, מדינת ישראל זה לא גוף יהודי! זה גוף שבעצם זה גוף שיותר גרוע מגויים!⁴⁶

45 שאלת היחס הנפשי כלפי הציבור הכללי משמשת במידה רבה כמין "נייר לקמוס" המבחין בין זרמי העדה החרדית ונספחיה, לבין הזרם הליטאי המרכזי. הרב ארלנגר והרב שטרנבוך, שדבריהם הובאו לעיל, משתייכים או קרובים לעדה החרדית המתבדלת, המבחינה בתוך עם ישראל בין "הרשעים" שבוחרים ברע ומנסים להשפיע לרעה, לבין החרדים הנאמנים לה' ולחורתו. הזרם הליטאי המרכזי לעומת זאת, בעקבות החזון איש, מגדיר את החילונים כ"אחים טועים" וכ"תינוקות שנשבו". ההגדרות ההלכתיות הללו משמרות את תחושת האחוה עם כל מרכיבי העם, לצד פסילה נחרצת של אורח החיים החילוני ופטירתו כטעות הנובעת מתוך בורות שלא באשמת הטועים. ככלל יש מתאם בין המחזיקים בעמדה המתבדלת ואי־לקיחת תקציבים מהמדינה ולהפך – דהיינו מי שרואים בחילונים "אחים טועים" לא נמנעים מליטול תקציבים ובכך דה פקטו להכיר במדינה ובסמכותה. על התפיסה האידאולוגית־דיכוטומית של העדה החרדית ומקבילות היסטוריות מעניינות ראו יהודה ליבס, 'העדה החרדית בירושלים וכת מדבר יהודה', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל א (ג) (תשמ"ב), עמ' 137-152. על הזרם המרכזי ויחסו לציבור החילוני ראו תמר אלור, 'תינוקות שנשבו': תפיסת החילוניות בקהילה החרדית", מגמות לד (1) (תשנ"ב), עמ' 104-121.

46 הדברים נאמרו בשיחה שמסר בישיבה בג' בכסלו תשפ"ד (16.11.2023), השיחה הוקלטה והופצה בציבור באמצעות מערכת "קול הלשון". השיעור זמין לשמיעה [באתר קול הלשון](#).

הוא ממשיך ומנגיד באופן חד בין כלל ישראל – גוף הכולל גם את הציבור הכללי החילוני המאמין במדינה כיוון שהם "טועים" ו"תינוקות שנשבו" – לבין הגוף הפסול הנקרא "מדינת ישראל". לדבריו על אף שהציבור החרדי מייחל כמובן שכלל ישראל יינצל מידי רודפיו, הוא בשום פנים ואופן אינו מצטרף בניצחון של מדינת ישראל, שהיא גוף "ארור ועכור" שלא על פי התורה:

נמצאים שמה יהודים, נמצאים שמה גם טועים, נמצאים שמה אולי גם תינוקות שנשבו כאלה שמאמינים בגוף הזה, אבל הגוף בעצמותו, זה גוף שלהפך. לא קשור בכלל הגוף הזה המציאות שיהיה בתוך הגלות שלטון לכלל ישראל. שלטון שלא על פי תורה. שלטון שבעצם יש לו חוקים משלו וחוקים נגד [...] זה הכול גוף ארור ועכור שלא קשור בכלל לכלל ישראל! הוא נגד כלל ישראל! [...]

וכשהגוף הזה מנצח, אז לא מנצחים. כשהגוף הזה מדמיין שהוא מנצח. אנחנו לא מנצחים איתו, זה לא קשור אלינו כהוא זה!⁴⁷

המתח הזה שבין כלל ישראל למדינת ישראל יוצר לדבריו דיאלקטיקה שבה מצד אחד מתפללים וזוכים לניסים, ומצד שני הניסים הללו מחזקים את מדינת ישראל – הגוף ה"ארור ועכור". התפילות האמיתיות צריכות להיות לשיטתו כך שנזכה לניסי תשועה מהקב"ה ושמדינת ישראל תפנה את מקומה לגאולה השלמה. לצערנו, אומר הרב גפן, אנחנו עדיין בגלות ולכן איננו זוכים לגאולה האמיתית: "החלק הזה זה הכאב שבזה, זוכים מצד אחד לישועת ה', לניסים, שהקב"ה שומר על כלל ישראל גם בתוך החושך הזה. ובוודאי שזה מה שצריך להתפלל. מתפללים שיבוא הגאולה השלמה בלי כל המעטפת הזאת".⁴⁸

חשוב להדגיש, הדברים הללו על אף חריפותם אינם חורגים מהעמדה של הזרם המרכזי הליטאי ברמת התפיסה העקרונית באשר למדינת ישראל כגוף. דברים דומים נאמרו מפי גדולי מנהיגי הזרם הליטאי המרכזי בהקשרים אחרים.⁴⁹ אולם

47. שם.

48. שם.

49. ראו למשל את מכתבו של הרב שטיינמן, מי שלימים הנהיג את הציבור החרדי הליטאי, ערב בחירות 1996: "והנה בעצם מה יש לנו שייכות ללכת לכנסת? זה מקום של חילונים שעושים חוקים [...] החוקים שיש לנו הם מהר סיני. [...] אבל מה נעשה, זה מקום שלדאבונינו עושים חוקים ואנו צריכים להתגונן [...] וצריך תמיד לעמוד על המשמר שלא יחוקקו ח"ו [חס ושלום] כל מיני חוקים להדיח את כלל ישראל. ומה שאנו עושים זה

הבחירה של הרב הליטאי המכהן כראש ישיבה חשובה בזרם הליטאי המרכזי להתנסח בחריפות הזו בעיתוי הזה היא שבירה של הקו הליטאי המרכזי, שברובו בחר במסרים המתרכזים במשותף ובמיוחד לנוכח האסון והמלחמה.⁵⁰

אם כן, הרבנים שדבריהם נסקרו בחלק זה בחרו להדגיש כי דווקא בעת כזו, שבה נדמה כי הצו המרכזי של ברית הגורל הוא אחדות, יש לשמור על תודעת התבדלות מוחלטת מהחילונים ומהרשויות.

אולם בעוד שרבני העדה החרדית והנספחים אליהם התמקדו בהפרדה הנדרשת בין הציבור החרדי לכללי, הרב גפן מיקד את מתקפתו כנגד הרוח הפטריאטית וההזדהות עם המדינה הציונית העלולה לשטוף את הציבור החרדי ושימר את הקו הליטאי הרואה בציבור הכללי חלק מכלל ישראל.

על אף ההבדלים הללו בין הדוברים השונים, המשותף לנוקטים קו זה הוא העובדה שאין מה לדבר כלל על גיוס לצבא הציוני הכופר, וגם לא על עזרה בעורף במסגרות מדינתיות מאורגנות, כיוון שמטרתן של היוזמות הללו היא להוביל לחילון החברה החרדית או להזדהות עם הגוף "הארור והעכור" הנקרא מדינת ישראל.

3.1. "לשאת במשא העם ובכתף": העמדה המשתלבת

זה כמה וכמה שנים קבוצה גדלה והולכת של חרדים משתלבת יותר ויותר בתעסוקה ובהשכלה בחברה הכללית. קבוצה זו עדיין בתהליכי

הכל התגוננות שלא יזיקו את כלל ישראל" (אהרן יהודה לייב שטיינמן, ימלא פי תהלתך: עניני ציבור – קובץ אגרות, בני ברק: א.י.ל., תשע"ה, עמ' רעב).

50 בשל תחושת שבר ערכי שפשט בציבור החרדי בתחילת המלחמה, היו רבנים שניסו לחדד את ההבדלים בין הציבור הכללי לחרדי. מנגד היו שחידדו דווקא את מסרי הקרבה והערבות ההדדית לכלל ישראל, מתוך הדגשת ההסתייגות מאורח החיים החילוני ומהמדינה. על אודות המשבר הערכי שפקד את החברה החרדית עמיד להתפרסם באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה מאמרי "משבר הערך החרדי". דוגמה מובהקת לעמדה המורכבת המאמצת את כלל ישראל ומסנגרת על הציבור החילוני בהיותו "חינוק שנשבה" ביד אחת, ודוחה את המדינה הציונית-חילונית ביד השנייה, נמצאת בדבריו של משגיח ישיבת מיר, הרב בנימין פינקל: "צריך לבקש ולהתפלל שכולם יחזרו לבייתם לשלום ושיחזרו גם בחשבה [...] אני לא בעל הבית להגדיר מי תינוקות שנשבו ומי לא [...] אז ללכת ולבקש על יהודים [...] שיחזרו לבייתם לשלום זו ציונות? אנחנו עכשיו בגלות ורוצים שליהודים יהיה טוב... שיחזרו לבייתם בשלום". לדברים המלאים ראו חנני ברייטקופף, "המשגיח הגר"ב פינקל זעק בשיחה: איך אפשר לא לראות את הכאב", כיכר השבת, 21.11.2023.

התהוות, אולם ניתן לאפיין בה כוחות שונים⁵¹ שמושכים אותה לקצוות מנוגדים – האחד מושך יותר לכיוון הזרם המרכזי החרדי ורואה את עצמו כחלק ממנו, בעוד הזרם המרכזי מגלה גמישות (שלא הייתה בשנים קודמות) ומוכנות לקבלו, ואילו הכוח האחר מושך לכיוון נגדי של זהות חרדית עצמאית ומוכחנת.

לקבוצה זו אין מנהיגות היררכית מוסדרת אולם ישנם כמה רבנים הפועלים במרחב זה. הבולט מבין הרבנים הפועלים בקרב קבוצת החרדים המשתלבים הוא הרב דוד לייבל, שנקט קו פומבי כנגד ההנהגה הקלסית והקים מסגרות שונות לטובת הציבור המשתלב.⁵²

עם היוודע דבר מתקפת הפתע ותוצאותיה הקשות קרא הרב לייבל בשיחת זום עם תלמידים (שזכתה לפרסום באתר "כיכר השבת") באופן חד וברור להטות שכם ולהשתתף באופן מעשי במאמצי החברה הישראלית. הוא הדגיש כי מי ששוקדים על לימודם צריכים להמשיך ולעשות זאת על מנת להגן על עם ישראל באמצעות לימוד התורה. אולם מי שלעיתים פוסקים מתלמודם בשל כל מיני סיבות, עליהם מוטלת חובה מוחלטת להשתתף באופן ממשי ומשמעותי במאמצי העורף:

כל בחור ואברך שקורע את עצמו בלימוד, כמו חייל אנחנו מחזקים את ידיו ומוקירים אותו ומעריכים אותו. בזכות התורה שלו יש הגנה על עם ישראל.

אבל כל בחור או אברך שיוצא שבועיים לפני הבחירות ל"חוב קדוש" לעבוד בשביל מפלגה ושבוע אחרי הבחירות מנתח את הבחירות. יש לו חוב קדוש קודשים עכשיו. כל

51 לסקירה עדכנית של הקווים השונים המתהווים בקבוצה זו ראו תהילה גאדו, "שני זרמים של חרדיות המודרנית: סקירת המחקר, קטגוריזציה ומשמעויות לעתיד", לשם שינוי 3 (2023), עמ' 69–89 (המאמר נמצא גם באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה); וכן ראו בקובץ זה את מאמרה המוקדש לסקירת המנהיגות החרדית המודרנית בזמן המלחמה מחוץ התמקדות ברב לייבל ובמנהיגותו.

52 עד למלחמה פעל הרב בעיקר באמצעות בניית מסגרות שונות שייועדו לבניית המסד לפיתוח הזהות החרדית החלופית החורטת על דגלה קידום פלורליזם באופני הקיום החרדיים. הקו החינוכי של הזרם הליטאי המרכזי הוא שלימוד תורה הוא הפעילות הלגיטימית היחידה עבור גברים חרדים. לעומת זאת, על פי הקו שקידם הרב לייבל מי שרצה יוכל לשקוד על לימודו ומי שלא יחפץ בכך יוכל לכתחילה לרכוש מקצוע והחברה תקבל את קיומו כקיום כשווה בין שווים ולא כקיום שבדיעבד. לסקירה מקיפה על אודות הרב לייבל ופועלו ראו את מאמרה של תהילה גאדו בקובץ זה.

אחד מהלומדים מהאברכים מהבחורים צריך ללכת לתרום דם. צריך בחורי ישיבות ואברכים בכל לווייה [ההרגשה במקור].

חייבים שבכל לווייה יהיה יצוג של חרדים. תחלקו מים, לא יודע מה. אנחנו חלק. אנחנו משתתפים בצערכם, בניחומי אבלים צריך ללכת בכל מקום, לתמוך במשפחות של הפצועים, במשפחות של המילואימניקים.⁵³

דברים דומים פרסם הרב רפאל קרויזר, ראש בית המדרש לתורה והלכה "למען דעת" ורב מוכר בקהילות החרדים המשתלבים, בבוקרו של יום ראשון שלאחר המאורעות.

בפוסט שכתב הרב קרויזר הוא הבחין בין "לומדי התורה ועמליה בכל כוחם", שעליהם להמשיך וללמוד "למען עמנו", לבין בחורי הישיבות "הגורשים הופעות [...] או מתגייסים להצלחת רשימה פוליטית בבחירות לעירייה", שהם לדבריו חייבים "מוסרית, ערכית, רוחנית ותורנית, להתייצב למען עמנו":

ביום שמחת תורה, נפל דבר בישראל, וכל מי שיש לו לב מרגיש לא יכול לעמוד מנגד. [...] זה העם שלנו, זה אנחנו, ומוטל עלינו להיות שם בפועל ממש במסירות נפש [...] אלפי בחורי ישיבות הגורשים הופעות של נפתלי קמפה או מתגייסים להצלחת רשימה פוליטית בבחירות לעירייה, חייבים! חייבים! מוסרית, ערכית, רוחנית ותורנית, להתייצב למען עמנו ולשאת במשא העם בכתף.

לומדי התורה ועמליה בכל כוחם ומשימים לילות כימים להגות בתורה, חזקו ואמצו למען עמנו.⁵⁴

בשונה מהרב לייבל ומהרב קרויזר, שעסקו בשאלת הגיוס בעקבות מתקפת הפתע ותוצאותיה הקשות, הרב יהושע פפר, הפעיל בקהילות החרדים המשתלבים ומשמש רב קהילה בירושלים, פובליציסט ועורך ראשי של כתב העת "צריך עיון", נזקק לסוגיה עוד בשנת 2021. במאמר שכותרתו "לא תוכל להִתְעַלֵּם"

53 חנני ברייטקופף, "הרב לייבל הסביר: 'זה מה שכל חרדי חייב לעשות בזמן הזה'", כיכר השבת, 16.10.2023.

54 "הרב החרדי: 'זה הזמן לומר את האמת'", אתר ערוץ 7, 8.10.2023 (בלא ציון שם מחבר).

עמד הרב פפר על החובה המוסרית העקרונית המוטלת על הציבור החרדי לתרום את חלקו ולהתגייס לצבא, ולא "להתחבא" מאחורי טענות אפולוגטיות שונות. לקראת סוף המאמר הוא מזהיר את ה"אני מאמין" המעשי שלו – הכרה עקרונית בחובה החלה על הציבור החרדי להתגייס לצבא לצד מתן פטור מחובת הגיוס לתלמידי ישיבות המשקיעים את כל זמנם ומרצם בלימוד התורה:

קיימת תביעה מוסרית והלכתית ברורה ופשוטה לשאת בנטל השרות הצבאי ולהגן על העם היושב בציון. [...] מנגד, מוטלת על כולנו חובה פשוטה, לדאוג לביסוס לימוד התורה, לוודא את שגשוגם של מוסדות התורה ולאפשר את צמיחתם של תלמידי חכמים שיפארו את הדור הבא [...] יש אפוא חובה להשתתף בשרות הצבאי, ויש חובה מקבילה לעודד ולפתח את לימוד התורה.

כיצד ניתן לקיים את שניהם? התשובה היא שראוי ונכון שתלמידי ישיבות, המשקיעים את כל זמנם ומרצם בלימוד התורה, יזכו לפטור מהשרות הצבאי. [...] [זה] היסוד, שהוא חובה הדדית – הן של השתתפות בשרות הצבאי, והן של מתן אפשרות לצמיחה תורנית בתוך היכלי הישיבות.⁵⁵

אם כן, בחלק זה שורטטו קווי המתאר של עולם הדעות הרבני של זרמים חרדיים שונים בכל הקשור לתודעת השיתוף בין הציבור החרדי לכללי ולשירות הצבאי.

בהתאם לחלוקה המקובלת הוצגו שלוש עמדות מרכזיות:⁵⁶

55 יהושע פפר, "לא תוכל להִתְעַלֵּם – להיענות לצו השרות", צריך עיון (כ"ג בסיוון תשפ"א).

56 קשה לומר בדיוק מהי החלוקה הפנימית המספרית בין הקבוצות, אולם ככלל ניתן להעריך את ההתפלגות כך – הקצה המשתלב והקצה המתבדל מונים בין 10% ל-15% כל אחד, והשאר משתייכים לזרם המרכזי. לי כהנר הציעה חלוקה אחרת ושיעורים אחרים. ראו כהנר (לעיל הערה 6), עמ' 35. החלוקה שהציעה כהנר, המארגנת את הקבוצות על ציר מודרניות-שמרנות, די תואמת בכל הקשור לזרם המשתלב – הזרם המודרני, אולם הזרם המתבדל חופף רק במידה חלקית לזרם האולטרה-שמרני. לסקירה עדכנית על אודות הזרם המשתלב ראו את מאמרה של תהילה גאדו בקובץ זה. עם זאת, חשוב לזכור שחרדיות ספרדית שונה מאוד מזו האשכנזית (על כך ראו להלן סעיף ג.4. וההערות שם), ואין די ביריעה מצומצמת זו כדי לפרוש את התמונה על כל פרטיה.

• **עמדת הזרם המרכזי** – התביעה העקרונית לנשיאה בנטל השירות הצבאי כלפי הציבור החרדי נענית לדעת המחזיקים בעמדה זו באמצעות הפעולה האמיתית השומרת על עם ישראל – לימוד התורה.

• **עמדת המתבדלים** – הסתייגות עקרונית מכל קרבה לציבור הכללי ושיתוף פעולה עם הממשלה הציונית. המחזיקים בתפיסה זו אינם מוטרדים כלל משאלת השירות הצבאי משום שהם תופסים את עצמם כגוף נפרד שאינו קשור למדינה ולמוסדותיה.

• **עמדת המשתלבים** – בדומה לעמדת הזרם המרכזי, המחזיקים בעמדה זו סבורים גם הם כי לומדי התורה מגינים על עם ישראל. אולם להבדיל מהם רבנים אלו מדגישים את השיתוף הרגשי, תודעת האחוה והחובה וקוראים לכל מי שאינו מתמסר לחלוטין ללימוד תורה לעשות ככל שביכולתו "לשאת במשא העם בכתף".

לכאורה, ההבדל המשמעותי ביותר הוא בין המחזיקים בעמדה המתבדלת, הדוחה כל שיתוף בין הציבור החרדי לבין הציבור הכללי והמדינה, לבין העמדות האחרות, הרואות שתיהן בלימוד התורה אופן השתתפות לגיטימי של הציבור החרדי במערכה הכללית.

אולם כפי שאראה להלן בחלק הבא, ההבדל בין שתי הקבוצות הללו, שנראה לכאורה כניואנס דק, מסגיר למעשה תהום של ממש הפעורה בין העמדות השונות ובעיקר בין כיווני התנועה העתידיים של הזרם המרכזי והזרם המשתלב.

חלקו הקודם של המאמר הוקדש לבחינת

התפיסות האידאולוגיות בכל הקשור לשאלת

ההשתתפות והנשיאה בנטל הביטחוני, ואילו

חלק זה יוקדש לשרטוט קווי המתאר של העמדות

המעשיות ביחס לגיוס חרדים שאינם מקדישים

את כל זמנם ללימוד תורה, ולפיכך ההצדקה המרכזית לפטור הניתן לגברים

חרדים מגיוס – התמסרות ללימוד תורה – פחות רלוונטית עבורם.

ג.

גיוס חרדים לצה"ל:

מאגדה להלכה למעשה

ישנם שני שיקולים מרכזיים הנמצאים על לשון המאזניים ומטים את הכף לכיוון

זה או אחר: שאלת משקל תרומת לימוד התורה (גם לימוד מועט) למול חשיבות

התרומה המעשית בגיוס לצה"ל בכל הקשור לגורל המערכה, והחשש מפני חילון.

רבני הזרם המרכזי טוענים כי גם מעט לימוד תורה מסייע להגנה על העם והארץ יותר מגיוס מלא, ולעומתם רבנים הפעילים בזרם המשתלב סבורים כי מי שאינו מתמסר אך ורק ללימוד תורה בלבד אין הצדקה מוסרית שלא יתגייס.

בכל הקשור לסכנת החילון ישנה תמימות דעים בין רבני הזרם המשתלב לרבני הזרם המרכזי כי גיוס צעירים חרדים בעת הזו בעייתי בשל סכנת החילון הנשקפת ממוסד חברות מרכזי כמוסד הצבאי. אולם בעוד רבני הזרם המרכזי מסתפקים בהעלאת טענה זו כעילה לדחיית תביעת הגיוס ובמידה רבה לסגירת הדיון, רבני הזרם המשתלב מרגישים כי חובת הציבור החרדי להירתם וליצור מסגרות מותאמות לצעירים הללו על מנת לשלבם בתפקידים משמעותיים בשירות צבאי בהמשך ללא פגיעה ברמתם הרוחנית ובזהותם החרדית.

את העמדות אבחן ביחס לשלוש קבוצות רלוונטיות: (1) גברים חרדים מעל גיל 26 המתגייסים לשלב ב, וברובם המוחלט נשואים והורים לילדים ונטועים היטב בתוך הקהילה החרדית; (2) תלמידי ישיבות שמקדישים חלק מזמנם ללימוד תורה אולם משלבים גם עיסוקים נוספים; (3) צעירים שאינם תלמידי ישיבות כלל ועיקר אולם נמנים עם הקהילה החרדית. בכלל זה אסקור בקצרה את המתח יוצא הרופן הנשקף מההתבטאויות השונות, ואף הסותרות, בקרב גדולי הרבנים הספרדים בכל הקשור לגיוס צעירים שאינם מתמסרים אך ורק ללימוד תורה.

ג.1. גיוס לשלב ב
על רקע המלחמה הנוכחית
 בכל הקשור לגיוס לשלב ב בתקופה זו לא הייתה התבטאות משמעותית ישירה של רבני הזרם המרכזי בעניין, אך ב־31 באוקטובר התפרסם מכתב של הרב לנדר ב"יתד נאמן" שבו הוא הביע התנגדות לכל פעילות שאיננה לימוד תורה:

ידעו לומדי התורה ועמם כל החרדים לדבר השם כי אין לנו אלא לימוד התורה.

והעוסקים בפעולות אחרות, מושכי לבבות רפופים המדמים כי בהם תשועתנו מכל הצרות והסכנות האופפות אותנו ידעו כי רבה משוגתם ורב היזקם לעצמם לילדיהם ולבני ביתם ולאחרים, וכאשר מקובל לנו מרבותינו זצ"ל.

עזבו עזבו את משוגות ורעיונות ודמיונות לבותיכם ושובו
אל השם בתורה לימודה וקיומה, תשובה ותפילה לבורא
עולם כי יצילנו מכל הפגעים ומרעין בישין הבאים עלינו.

ותשועת השם כהרף עין.⁵⁷

הנוסח מעורפל וכוללני והוא מגנה את כל ה"עוסקים בפעולות אחרות", אולם המשמעות מתחזקת מההקשר שבו פורסם המכתב. המכתב פורסם לאחר פריחת יוזמות ההתנדבות האזרחיות השונות בעורף ובחקלאות, ולאחר תחילת גיוס מתנדבים לשלב ב. כלומר, ההתייחסות הרבנית המשמעותית של גדול רבני הזרם הליטאי המרכזי שללה לכאורה גיוס לשלב ב בטענה שהציבור החרדי צריך להפנים כי "אין לנו אלא לימוד התורה", ולכל מי שאינם עוסקים בה הוא קורא: "שובו אל השם בתורה לימודה וקיומה".

מנגד, רבני הזרם המשתלב סבורים כי תופעת הגיוס לשלב ב בקרב גברים חרדים נשואים שאינם אברכי כולל ואין תורתם אומנותם היא תופעה מבורכת ויש לעודדה.

בשיעור שמסר הרב לייבל באותה תקופה שבה התפרסם מכתבו של הרב לנדו (סוף חודש אוקטובר 2023) הוא התייחס ליוזמת ההתנדבות לצה"ל לשלב ב בקרב חרדים בני 26 ומעלה. על אף שהוא הטיל ספק ביעילות המעשית של היוזמה ובתרומה הממשית ללחימה, הוא שיבח את היוזמה ואת תנועת הנפש הניצבת בבסיסה ואת רגש ההשתתפות המובע בה:

יש איזושהי התגייסות. זה נחמד מאד וטוב מאד. מאה עשרים התגייסו היום. יש יותר אנשים שרוצים להתגייס. מה הם מרגישים? הם מרגישים שהם רוצים לתרום למאמץ המלחמתי. הם מבינים שהם לא ילחמו עד שבכלל ידעו איך להחזיק נשק. אי אפשר לשבץ אותם בסבב הזה.

זה לא שהם עכשיו יתרמו למצב המלחמתי של היום, אבל זו אמירה מסוימת. אמירה חשובה כלפי חוץ וכלפי פנים.

אנחנו לוקחים אחריות. אנחנו שייכים.⁵⁸

57 חנני ברייטקופף, "הגר"ד לנדו במכתב: 'ידעו החרדים, כי אין לנו אלא לימוד התורה'", כיכר השבת, 31.10.2023.

58 חנני ברייטקופף, "הרב לייבל: 'ישנה אמירה חשובה בהתגייסות החרדית לצה"ל'", כיכר השבת, 31.10.2023.

גם הרב פפר שיבח את תופעת התנדבות בני 26 ומעלה לצה"ל. בטור שפרסם באותו שבוע שבו פורסמו מכתבו של הרב לנדו ודברי הרב לייבל לעיל, כתב הרב פפר:

מאז אותה שבת שחורה ומפרוץ המלחמה אנו עדים להתגייסות יוצאת דופן של היהדות החרדית למען מערכות ה' נגד אויבינו. [...] היא ניכרת באלפי חרדים, פטורים משרות צבאי בהיותם בני 26 ומעלה, שניגשו ללשכת הגיוס וביקשו להתגייס לצבא ולהיות חלק ממלחמת ה'. רבים מהם אכן ייקלטו בשרות הצבא ויזכו להכריע את אויבינו בכל מקום שהם.⁵⁹

אין זה מקרה שההתייחסויות הללו התפרסמו כולן באותו השבוע. יוזמת ההתנדבות לשירות שלב ב בצה"ל שצמחה מהשטח החרדי צברה תאוצה באותה תקופה והובילה למכתב החרף של הרב לנדו כנגד "מושכי לבבות רפופים" שאינם מפנימים כי תפקיד הציבור החרדי הוא אחד בלבד – ללמוד תורה. מנגד, כפי שראינו רבנים הפעילים בזרם המשתלב בירכו על התופעה ועודדו אותה כיוון שלתפיסתם מי שאינו מתמסר אך ורק ללימוד תורה חייב מוסרית – גם אם לא חוקית – לתרום ככל יכולתו להגנת המדינה.

חשש החילון האופף גיוס צעירים אינו רלוונטי במקרה זה, כיוון שמדובר באנשים בוגרים, ברובם המוחלט בעלי משפחות המושרשים היטב בקהילה. לכן רבני הזרם המשתלב מעודדים התנדבות בוגרים לצה"ל ורואים בה שליחות חשובה וחלק בלתי נפרד מחובת השעה המוטלת על הציבור החרדי.

ג.2. גיוס צעירים
שאין תורתם כל
אומנותם
הטענה שלומדי תורה מגינים על עם ישראל בלימודם, טענה המשמשת את רבני הזרם המרכזי כנימוק לפטור מחובת הגיוס, מעלה את השאלה: ומה באשר למי שאין תורתו כל אומנותו? דהיינו, מה באשר למי שלומד, אך עוסק בכך רק בחלק מהיום ואינו מתמסר אך ורק ללימוד תורה?

59 יהושע פפר, "קול התור נשמע בְּאַרְצֵנוּ: תור היהדות החרדית", צריך עיון (י"ב בחשוון התשפ"ד).

הקו שנקטו רבני הזרם המרכזי, ולפיו לומדי התורה תורמים את התרומה המשמעותית להצלחת המערכה, משאיר מרחב עמימות באשר לחובת הגיוס למי שלומדים תורה באופן חלקי ועסוקים גם בדברים נוספים.

מחד גיסא, ניתן לטעון שמי שאינו מתגייס כל כולו ללימוד תורה מוטלת עליו החובה העקרונית (גם אם לא המעשית כרגע – בשל בעיית אי-ההתאמה של צה"ל לצרכים הדתיים של הציבור החרדי) להתגייס. מאידך גיסא, ניתן לטעון שערך התורה כה גדול שתרומת הצעיר שלומד אפילו רק חלק מהיום גדולה ומשמעותית יותר מתרומתו במסגרת צה"ל.⁶⁰

שאלה זו הופנתה על ידי כתב אתר החדשות החרדי "כיכר השבת" למשגיח באחת הישיבות המובילות והחשובות במגזר הליטאי שהתראיין לאתר.⁶¹ במהלך הריאיון חזר המשגיח והדגיש כי לאחר לימוד תורה, מסירות נפש למען עם ישראל, קרי התגייסות לשירות קרבי, היא המצווה הגדולה ביותר שיש. בתשובה לשאלה: ומה על מי שאינם לומדים במשך יום שלם? ענה המשגיח: "גם כשמדברים על אלו שלא מתמידים, גם הם ראויים להערכה כל אחד לפי הכוחות שלו. לא מדובר כרגע על כאלה שהם ריקים מתוכן, לא. יש כאלה שגם אם הם לא 'המתמידים' בה"א הידיעה, הם לומדים במיטב יכולתם וזה מגן על עם ישראל!"⁶²

התייחסות דומה, אם כי עמומה יותר, הייתה בדברי חבר מועצת גדולי התורה של תנועת דגל התורה וראש ישיבה ליטאית משיבות הדגל, ישיבת חברון, הרב דוד כהן. בשיחה עם גורם חינוכי העוסק בטיפול בנוער מתמודד נשאל הרב אם מי שקשה לו לשקוד על לימודו ראוי שיצא מהישיבה וישתתף במאמץ הכללי:

המראיין: השאלה המעשית היא האם בחור יכול לשבת וללמוד, ואם קשה לו אומרים לו בא תעזור, תקלף תפוז, א, תחפור קברים וכו'.

60 טיבה אפשרית נוספת היא הרצון לשמר את מבנה החברה החרדית באמצעות הישיבות. אך כיוון שסקירה זו מוקדשת לנימוקים הערכיים העולים בשיח הרבני והסבר זה אינו מופיע בשיח הרבני, בחרתי שלא לעסוק בה כאן.

61 מבדיקה שערכתי עם גורמים באתר נאמר לי שהריאיון אכן אוחנטי ואינו יצירה ספרותית במבנה של ריאיון עיתונאי.

62 ישראל גראדוואהל, "המשגיח הליטאי בריאיון נדיר: 'חוץ מלימוד התורה – אין דבר יותר גדול מלהגן על עם ישראל'", כיכר השבת, 7.3.2024.

הרב כהן: בתקופות הקשות ביותר, עוד בזמן מלחמת השחרור לא נתנו לבחורים לצאת, אמרו להם להישאר בישיבה, התפקיד של הבחור הוא לשבת וללמוד. וגם בחור שקשה לו, איני יודע אם באמת צריך אותם. ולא מהעזרה של הבחור תבוא הישועה. תורה מגנא ומצלא, מדברים על תורה, ואתם עושים תורה, אתם צריכים לשבת וללמוד, תאמינו בכח התורה ותתחזקו.⁶³

מניסוח הדברים ניכר כי הרב כהן מחפש הצדקה לטענתו שגם בחורים שאינם שוקדים כראוי על לימוד התורה אסור להם לצאת ולעזור. בניסיון לעמוד למול התביעה המוסרית המתבקשת הוא מטיל ספק אם בכלל צריך עזרה של בחורים כאלו מחוץ לישיבה, ובכל מקרה ברור שהוא אינו מוכן לפתוח את הדלת לאופציה הזו.

הדברים הללו עולים לכאורה בקנה אחד עם רוח ההתבטאויות של הרב לנדרו, הן בשיחתו עם אשל שבה אמר כי "לומד אחד שווה אלף אחרים" והן במכתב המוזכר לעיל שבו הוא קובע כי "אין לנו אלא לימוד התורה".⁶⁴

גם זקן ראשי הישיבות הליטאים וחתנו של הרב אלעזר מנחם מן שך, הרב מאיר צבי ברגמן, פרסם מכתב תקיף ביותר וקבע ש"נעמוד על כך בכל תוקף שלא תמנע האפשרות של כל בן ישראל לישב באהלה של תורה" ושם אכן יגיעו הדברים לידי עימות חזיתי "צריכים למסור על זה את הנפש". אולם במכתבו הוא מתייחס ל"גזירת גיוס כנגד בני הישיבות" ללא הבחנה בין מי שתורתו כל אומנותו, לבין מי שאין תורתו כל אומנותו. לפי פשוטו נראה שהוא מביע התנגדות גם לגיוס צעירים המשלבים פעילויות נוספות לבד מלימוד תורה, אולם הדברים לא נאמרו במפורש.⁶⁵

מנגד, הרבנים הקוראים להשתלבות רואים בחיוב באופן עקרוני גיוס צעירים שאינם מתמסרים באמת ובתמים ללימוד תורה. אומנם גם רבנים אלו מסתייגים מגיוס צעירים חרדים בשלב זה בשל החשש מחילון. אולם הכיוון שהם שואפים

63 אליאב מילר, "מרן ראש הישיבה הגר"ד כהן שליט"א בשיחת השקפה נדירה על האסון המטלטל וחובתנו בעת הזו", במה - מגזין תוכן לבית ולמשפחה, כ"ח בחשירי תשפ"ד (13.10.2023).

64 כמוכן, מדובר בשברי דברים ואי־אפשר לגבש מפרגמנטים אלו עמדה ברורה, אולם רוח הדברים לכאורה נוטה לכיוון זה.

65 את המכתב המלא ניתן לקרוא בעלון **דרכי אורה**, פרשת תזריע תשפ"ד, בעמ' האחרון.

אליו הוא שצעירים חרדים שאינם מתמסרים ללימוד תורה באופן בלעדי ישתלבו במסגרות שונות בצה"ל. על כך כאמור ארחיב להלן.⁶⁶

ג.3. גיוס צעירים
שאינם נמצאים כלל
בישיבות
 לבר מהזרם המתבדל הקרוב לחוגי העדה החרדית
 הרואים בכל השתתפות בגופי המדינה והתקרבות
 פוטנציאלית לציבור הכללי דבר פסול, הרי ביחס
 לצעירים שאינם נמצאים כלל בישיבות ההצדקה
 לכאורה לפטור מגיוס אינה קיימת, ולפיכך הדרישה הציבורית לגיוסם מובנת
 יותר.⁶⁷

66 יודגש, כיוון שמתווה קדור המבחין בין צעיר הלומד יום שלם לבין מי שלומד חלק מהיום טרם הוסדר בין רשויות החוק לבין מנהיגי הציבור החרדי, אי־אפשר לקבוע מסמרות באשר לעמדת הרבנים הללו בסוגיה. השאלה אם יוכלו לעמוד מול הלחץ הפנימי מצד הזרם המרכזי, הסבור שמקומם של הצעירים הללו הוא בבית המדרש, נשאר פתוחה. אולם מהדברים שהתפרסמו עד עתה נראה שלכך דעתם נוטה. להתפתחויות העדכניות בכל הקשור למתווה גיוס לצעירים שאין תורתם אומנתם ראו ריקי רט, "צה"ל ביקש גדוד, הרב לייבל החליט להקים חטיבה", מקור ראשון, 15.8.2024. אוסיף ואציין כי נכון לשעת כתיבת שורות אלו על אף התפרעויות קשות שכוונו נגד הרב לייבל מצד גורמים קיצוניים שאילצו את הרב לעבור מדרת מגוריו בעיר בני ברק, לא נסוג הרב מעמדתו והוא ממשיך ומקדם את יוזמתו לשילוב מוחתם של צעירים חרדים בצבא. על האירועים ותגובת הרב ראו איציק ברנדווין, "בעקבות האיומים נגדו: הרב דוד לייבל עוזב זמנית את בני ברק", ערוץ 7, 7.8.2024.

67 בשיח החרדי שגורה האמירה כי מי שאינו לומד חייב להתגייס. ראו למשל את דבריו של חבר הכנסת יצחק פינדרוס מסיעת יהדות התורה ולפיהם "העמדה החרדית מימי הרב שך אומרת שמי שלומד שלא יגעו בו ומי שלא לומד שילך להתגייס" (חדשות סרוגים, "פינדרוס באמירה נחרצת: 'מי שלא לומד – שיתגייס'", סרוגים, 3.3.2024). נוסף על כך בחודש מרץ פורסם באמצעי התקשורת כי במסגרת המגעים שהתנהלו בין נציגי העולם החרדי לגורמים הרלוונטיים הסכים הרב משה הלל הירש, המכהן כאחד הרבנים הבכירים ביותר בעולם הליטאי, ליוזמה ולפיה צעיר חרדי שאינו לומד בישיבה יחויב בגיוס. ראו יקי אדמקר, "הסכמה מפתיחה מהמנהיג החרדי־ליטאי: 'מי שלא לומד בישיבה – שיתגייס'", וואלה, 17.3.2024. העיקרון העומד מאחורי אמירה זו הוא הגנה על לגיטימיות הסדר הפטור לתלמידי הישיבות. הרב שך (1899–2001) ורבנים מרכזיים נוספים בני דורו חזרו ואמרו שישנה חובה גמורה המוטלת על כל צעיר שאינו לומד בישיבה להתגייס לצבא, וכי צעיר חרדי שאינו לומד בישיבה ומתחמק מהצבא הרי הוא "רודף" של עולם התורה. "רודף" בעולם ההלכה הוא אדם שרודף אחרי מישו אחר במטרה להורגו. המסר המקופל בדימוי הזה הוא שצעיר חרדי שאינו לומד חותר תחת הלגיטימציה של עולם התורה להיפטור מגיוס ובכך הוא כאמור מסכן את הסדר הפטור מגיוס לכלל עולם התורה. ראו יהושע פפר, "מדוע אנחנו – גם מי שאין 'חורחו אומנותו' – לא מתגייסים?!", צריך עיון (י"ב באדר ב' התשפ"ד).

אך כפי שנראה להלן ברמת הנכונות האמיתית המשתקפת מההתבטאויות השונות ניכר שיש בסוגיה זו הבדל משמעותי בין רבני הזרם המרכזי לבין רבני הזרם המשתלב.

בהמשך הריאיון של המשגיח באתר "כיכר השבת" הוא נשאל גם על גיוס צעירים חרדים שאינם לומדים כלל בשיבות. תשובתו הייתה שעקרונית יש לכאורה צדק בתביעה שאלו יתגייסו, אולם אין כשירות של המערכות הצבאיות לקליטת הצעירים הללו באופן שישמר את רמתם הדתית:

מה שחשוב מאוד לדעת זה שיש באמת בעיה אמיתית. גם הבחורים האלה אנחנו צריכים למצוא את הדרכים לשמור עליהם שיישארו מה שהם ולא יפלו יותר.

וגם אצלם יש דרגות שונות, יש כאלה שעדיין מחוברים ושומרי שבת לכל הפחות. [...] מי לוקח אחריות על כך שהבחור הזה יוכל להמשיך לשמור שבת כמו שהוא עשה עד היום? [...]

באופן כללי הצבא הוא מערכת של פיקוח נפש. וזה דבר שאנחנו לא יכולים להסכים לו. אנחנו לא יכולים לקחת בחורים שהם שומרי שבת ולהכניס אותם לכזאת מערכת, זה קו אדום עבורנו. [...]

אם הייתה לנו מערכת שהיא באמת מפוקחת על ידי רבנים ושלחם המילה האחרונה היה מקום לשקול לגבי כאלה בחורים שלא שייכים לשיבה.⁶⁸

גם רבני הזרם המשתלב הסבורים שצעירים חרדים שאין תורתם אומנותם צריכים עקרונית להתגייס – אם הם לומדים חלק מהיום ומשלבים עיסוקים נוספים, ובוודאי אם הם אינם לומדים כלל – קראו בשלב זה לצעירים אלו לא להתגייס.

במכתב ייעודי הבהיר הרב לייבל שאף כי עמדתו העקרונית היא שחובת הגיוס חלה גם על הציבור החרדי,⁶⁹ נכון לעכשיו טרם בשלו התנאים ברמה המעשית

68 גראדוואהל (לעיל הערה 62).

69 "איננו יכולים לאכול את העוגה ולהשאיר אותה שלמה. אם אנו לוקחים חלק בזכויות, אנחנו נדרשים לקחת חלק גם בחובות. [...] גם בנוגע לסוגיית הגיוס, המורכבת יותר, ושבה אנו מצפים גם לפשרות מרחיקות לכת מצד הציבור הכללי, עלינו להבין

לגיוס צעירים חרדים לצבא – גם מי שאין תורתם אומנותם – והם עלולים להידרדר ברמתם הרוחנית. לכן בשלב זה הוא קרא להם לא להתגייס עד שיוקמו מסגרות מותאמות שתשמורנה על רמתם הרוחנית של הצעירים:

צעירים שאינם מעוניינים לשבת וללמוד במשך יום שלם ואינם מתעתדים לקיים אורח חיים שכזה, גם הם לעת עתה בכלל המניעה להתגייס לצבא. אין היתכנות לשמירה על רמה רוחנית ראויה בצבא מבלי שתקדם לכך הכנה רוחנית אינטנסיבית, ומבלי שהצבא יתאים את עצמו לקליטתם בכמה וכמה מישורים. כל זמן שלא יתמלאו תנאים אלו, האיסור עומד בתוקפו.⁷⁰

לא זו אף זו, לאחר שנוכח הרב לייבל שיש צעירים שמעוניינים להתגייס בשלב זה הוא פרסם מכתב מפורש הקורא להם להמתין ולא להתגייס עד שתוקם מסגרת מותאמת עבורם.⁷¹

קו דומה נקט גם הרב פפר. כרב לייבל, גם הוא בירך על הנכונות שגילה הציבור החרדי להטות שכם ולהתגייס לצבא. עם זאת, גם הוא סבר שטרם בשלו התנאים המעשיים לגיוס צעירים: "בהחלט, יש צורך בתיקונים גדולים כדי שהיהדות החרדית תוכל להשתלב בצבא באופן ראוי, בוודאי בגילים צעירים – אדגיש שאינני קורא כאן לגיוס בני הישיבות ומתייחס לאלפים שאין תורתם אומנותם".⁷² זו גם הייתה עמדתו כמה שנים לפני כן בטור שהובא לעיל: "אין היום היתכנות לגיוס צבאי לבחור חרדי שמור. בחור ירא שמים המקפיד על קלה כעל חמורה, שאינו מוצא את מקומו בישיבה, לא ימצא את מקומו גם בצבא".⁷³

שזו איננה בעיה שלהם אלא שלנו, כמי שמהווים בשר מבשרה של מדינת היהודים" (דוד לייבל, "מתגייסים למצוא פתרון", המקום 31 (חשוון תשפ"ד)).

70 חנני ברייטקופף, "הרב לייבל: יש בלבול בציבור. גיוס חרדים מבוגרים – בוודאי: גיוס צעירים? לא!", כיכר השבת, 9.11.2023.

71 ראו דביר עמר, הרב דוד לייבל מבהיר: להמתין ולא להתגייס כעת לצה"ל, ערוץ 7, 11.7.2024.

72 ראו פפר (לעיל הערה 59).

73 ראו פפר (לעיל הערה 55).

לכאורה, יש כאן תמימות דעים בין רבני הזרם המרכזי לבין רבני הזרם המשתלב. אפילו הרבנים המתבטאים באופן חד וברור על החובה החרדית המוסרית להשתתף באופן שווה בנטל הגיוס מסייגים את דבריהם בטענה שכרגע המערכות אינן מתאימות לכך – לא מצד העולם החרדי, שאינו מחנך את צעיריו ומקנה להם כלים לשמור על זהותם במהלך התערבות עם הציבור הכללי, ולא מצד מערכות הצבא שעליהן לבצע התאמות נדרשות לקליטת צעירים חרדים.

עם זאת, על אף תמימות הדעים העקרונית לכאורה, חשוב לשים לב שהרבנים הללו מגיעים ממקומות שונים ושמים פעמיהם ליעדים שונים לחלוטין.

רבני הזרם המשתלב מכירים בערך הגיוס לצה"ל ומעוניינים לשלב צעירים חרדים שאין תורתם אומנותם במסגרות שיותאמו להם, ואף פועלים לממש זאת.⁷⁴ לעומתם המשגיח שרואיין ב"כיכר השבת", שמייצג ככל הנראה את הזרם המרכזי, אינו נראה מעוניין במיוחד לשלב צעירים בצבא. לדבריו אם רכיב בסיסי במערכת הצבאית ישונה וההוראות הצבאיות יהיו בפקוח רבני הדוק, אז יהיה "מקום לשקול" אם ניתן יהיה לגייס את הצעירים האלו.

ג.4. גיוס צעירים
ספרדים שאין תורתם
כל אומנותם או
שאינם נמצאים
כלל בישיבות

שאלת הגיוס הפוטנציאלי עבור צעירים חרדים-ספרדים היא שאלה קרדינלית שאינה נוגעת בשולי המחנה אלא למסות גדולות ומשמעותיות. ככלל, יש להבחין בין שתי קבוצות מרכזיות המרכיבות את החברה הספרדית החרדית – קבוצה אחת היא "הספרדים התורנים", המורכבת מספרדים המושפעים מעולם הישיבות הליטאי⁷⁵ או מיוצאי החרדיות הספרדית בנוסח ישיבת פורת יוסף, וקבוצה שנייה של ציבור ספרדי "חרדי-מסורתי", שלא אימץ את האתוס החרדי בשלמותו והוא קרוב לציבוריות הישראלית.⁷⁶

74 הרב לייבל שוקד על הקמת מסגרת מותאמת לקליטת חרדים בחור המערכת הצבאית. ראו רט (לעיל הערה 66).

75 להרחבה ראו יעקב לופר, ש"ס דליטא: ההשתלטות הליטאית על בני תורה ממרוקו, בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2004.

76 חשוב להדגיש, על אף המקורות השונים מדובר בסופו של דבר בחברה אחת ולפיכך יש לחשוב עליה כעל מערכת אחודה בעלת שני מרכזי כובד המושכים לכיוונים שונים. על אודות קבוצות אלו ראו נרי הורביץ, "יציאה בשאלה: סיכון, סיכוי ומדיניות חברתית", ירושלים: אגורא מדיניות, 2018, עמ' 25.

שתי הקבוצות הללו יחד יוצרות קבוצת-על אחת בעלת שני מרכזי כובד המשפיעים זה על זה מחד גיסא, ומצויים במידה לא מעטה של מתח פנימי מאידך גיסא.

ככל הנראה, בשל העובדה שחלק לא מבוטל מהצעירים הספרדים משתייכים לציבור החרדי-מסורתי, מספר הצעירים מהזרם הספרדי שאין תורתם כל אומנותם או שאינם רשומים כלל ועיקר בישיבות גדול בהרבה ממספר הצעירים מהקבוצות החרדיות האחרות. על פי נתונים מינהליים שנאספו במכון הישראלי לדמוקרטיה רק כעשירית מכלל הצעירים הליטאים אינם רשומים בישיבות, ואילו מכלל הצעירים הספרדים החרדים כרבע (!) אינם מדווחים כלומדים בישיבות.⁷⁷

זאת ועוד, מחקר נוסף שנערך במכון הישראלי לדמוקרטיה העלה כי מבין צעירים חרדים הרשומים כלומדים בישיבות, הקבוצה בעלת הייצוג הגבוה ביותר של עובדים (המקבלים תלוש שכר) היא באופן מובהק קבוצת הספרדים.⁷⁸

לכך יש לצרף את העובדה שגם כיום הרוב המכריע של המתגייסים למסגרות לחימה המותאמות לציבור החרדי מגיע מהציבור הספרדי.⁷⁹

המספרים הללו מלמדים שהצעירים שהם לכאורה עתודה טבעית לגיוס – היות שליבת הצידוק למתן דחיית הגיוס, תורתו אומנותו, אינה מתארת את אורח חייהם באופן נאמן (חלקית או בכלל) – משתייכים במספרים גבוהים לציבור הספרדי. בשל הקרבה הטבעית לציבוריות הישראלית חוששים הרבנים שבהינתן ההזדמנות והלגיטימציה החברתית מספר לא מבוטל של צעירים חרדים ספרדים יתגייסו מרצון.

בשל הדברים הללו, גדולי הרבנים המובילים את עולם הישיבות הספרדי חתמו על שורה של מכתבים המביעים הסתייגות נחרצת מכל מסלול של שירות, צבאי או אזרחי, המופנים לכל מי שמשתייך לקהילה החרדית, גם אם כף רגלו אינה דורכת בישיבה כלל. במכתב שפורסם ב־14.2.2024 ושחתומים עליו 12 רבנים

77 ראו מלחי (לעיל הערה 9).

78 ראו גבריאלי גורדון, "הלומדים בישיבות חרדיות שמתחם לגיל 26 ומגמות הימצאות בשוק העבודה", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2024.

79 אומנם אין נתונים רשמיים מטעם המערכות האמנות על הגיוס בכל הקשור למוצא המתגייסים מהציבור החרדי, אולם משיחה שערכתי עם יו"ר עמותת נצח יהודה, הפעילה המרכזית בתחום גיוס צעירים חרדים לחימה, נאמר לי שהרוב המכריע (להערכתו למעלה מ־80%) מכלל המתגייסים למסגרות אלו הם חרדים ספרדים.

בכירים בעולם התורה הספרדי נכתב: "כל הנותן יד לגיוס שומרי תורה ומצוות החרדים לדבר השם, גם אם אינם במסגרת לימודים, הן לצבא והן לכל שאר מסלולי הגיוס, הרי הם בכלל מחטיאי הרבים [ההדגשות במקור]"⁸⁰. למכתב שפורסם ב-7.4.2024 צורפו עוד שש חתימות (גם חתימתו של הרב עובדיה יוסף המנוח!) והטון בו הוחרף: "אסור להסכים על שום פשרות בנושא הגיוס, ואין להיכנס עמם במשא ומתן בזה כלל. [...] בשעת השמד הזאת הננו בהוראה לכלל הציבור החרדי [...] לא נירתע מהליכה לבתי מאסר ומכל סוגי הסנקציות השונות. מוכנים אנו למסור את הנפש בכל עוז וגבורה למען קיום תורתנו הקדושה" [ההדגשות במקור]⁸¹.

מנגד, רבנים הפעילים בקרב הציבור "הרך" מבחינה דתית דוגמת הרב חיים יוסף אברג'יל, שאינו נמנה עם רבני ש"ס אלא משמש מנהיג רבני עממי של קהילה חרדית-מסורתית ספרדית גדולה בנתיבות, מפגינים יחס חיובי כלפי שירות צבאי.⁸²

המתח בין העילית הרבנית המורכבת מקבוצת הספרדים-התורנים החרדה לשמירת הצביון הדתי מפני חילון מחד גיסא, לבין מייצגי החרדיות-המסורתית הקרובה לציבור הישראלי מאידך גיסא, התפרץ בשנה האחרונה בדמות עימות פומבי בין פוליטיקאים מש"ס לבין רבנים ספרדים בכירים בנוגע לשאלת גיוס צעירים שאין תורתם אומנותם.⁸³

את האמביוולנטיות המלווה את מנהיגי העולם החרדי-ספרדי הניצב על קו התפר שבין החרדי לישראלי ניתן לראות באמצעות התחקות אחר הסתירות בדבריו של הרב הראשי הספרדי, הרב יצחק יוסף, בכל הקשור לשאלת גיוס צעירים שאין תורתם אומנותם.

80 המכתב בנספח 5. להרחבה על אודות המכתב וההקשר שבו נכתב ראו אליהו ברקוביץ, "האליטה הרבנית נגד המסורתיים: שאלת הגיוס חושפת פערים במפלגת ש"ס", מקור ראשון, 18.2.2024.

81 משה ויסברג, "גדולי התורה הספרדים: גם בחור שאינו במסגרת לימודים אסור לו ללכת לצבא", בחדרי חרדים, 7.4.2024. ראו בנספח 6.

82 ראו שילה פריד, "בעד לימודי ליבה, לא מתנגד לגיוס: הרב מנחם שמאחגר אח ש"ס", ynet, 21.7.2024.

83 ראו ברקוביץ (לעיל הערה 80); ישי כהן, "מי שלא לומד – יתגייס: השר יעקב מרגי מציג מתווה חדש לסוגיית הגיוס", כיכר השבת, 12.2.2024.

בשנת 2018 בשעה שחוק הגיוס שב ונידון בממשלה התבטא הרב נגד גיוס צעירים שאין תורתם כל אומנותם בשל חשש מחילון: "אפילו לא מתמיד [...] ילך שם לצבא, לא יכול לעסוק בתורה, אולי גם יכול להתקלקל [...] יש שם פריצות, ניבול פה. [...] בחורי ישיבות, מי שזכה להיות בישיבה, אפילו שהוא לא מתמיד, אשריו ואשרי חלקו, שימשיך ולא שום דבר אחר. עליהם גאוותינו".⁸⁴

בחודש מרץ 2024, לאחר פרוץ המלחמה ולקראת הדיון בבג"ץ, שב הרב והתייחס לנושא הגיוס. נימת הדברים הייתה פולמוסית באופן מוצהר:

מורי ורבותי, צריכים לדעת שהישיבות והכוללים הם אלה שמעמידים את העולם, על שלשה דברים העולם עומד, ובראש וראשונה על התורה. [...] גם כשהלכתי לחיל האוויר, חיל הים, ויש שם קצינים בלי כיפה, אלופים וסגני אלופים, לא היססתי ואמרתי בצורה ברורה: בלי התורה של האברכים ובני הישיבות הצבא לא יצליח! אם יש הצלחה זה בזכות עולם התורה.⁸⁵

בהמשך החרף הרב את דבריו והבהיר שאם יכריחו את לומדי התורה להתגייס, הציבור החרדי יעזוב את הארץ:

יש בחורים שהולכים שמה למילואים. לא כולם זכו ללמוד תורה. כולם זכו להיות אברכים שפטורים מהצבא? שבט לוי פטורים מהצבא יהיה מה שיהיה. אם יכריחו אותנו ללכת לצבא ניסע כולנו לחו"ל. [...] אין דבר כזה, זה מעמיד את המדינה. הם צריכים להבין את זה כל החילונים שלא מבינים את זה, הם צריכים להבין שבלי התורה, בלי הכוללים, בלי הישיבות – לא הייתה הצלחה לצבא.⁸⁶

בעקבות הסערה שפרצה בדעת הקהל הישראלית לאחר פרסום הדברים הוציא הרב הבהרה שלפיה "כל דבריו כווננו רק על מי שלומד באמת – אך מי שלא לומד אין לו לקבל פטור במסגרת 'תורתו אומנותו'. הרב מדגיש כי לא ביקר

84 ישי כהן, "הראשון לציון: גם חלמיד ישיבה שאינו 'מתמיד' לא יתגייס", כיכר השבת, 9.7.2018.

85 ראו לעיל הערה 28.

86 ראו שיעור שבועי של הרב יוסף (לעיל הערה 27), דקה 1:44:05.

חלילה את לוחמי צה"ל 'שמחרפים את נפשם בחזית למען עם ישראל או מאותם משפחות שכולות של קדושים שנפלו למען הגנת ישראל שמקומם בשורה הראשונה בגן עדן'".⁸⁷

גם בעלון שבו מסוכם שיעורו השבועי של הרב ומופץ בבתי הכנסיות התבצע שכתוב הממתן את הדברים שנאמרו בשיעור. את הנימה הפולמוסית החריפה החליפה נימה מכלילה ומפייסת באמצעות שתילת משפטים המפליגים בשבח "החיילים מוסרי הנפש" והצגת העימות הרעיוני למול "לפיד וחלק מראשי הציונות הדתית" ולא מול הציבור החילוני כפי שנאמר במקור בשיעור.⁸⁸

עם זאת, בחודש יולי פורסמה הקלטה עדכנית של הדרכה שמסר הרב לאנשי חינוך ולפיה: "כל בן תורה פטור מללכת לצבא. גם מי שהוא בטלן, לא לומר, הולכים לצבא – מתקלקלים. יש שמה חיילות, יש שם קצינים וניבול פה. יש שם דברים נוראיים, לא הולכים לשם, נקודה".⁸⁹

הרב יוסף, הנמנה עם העילית התורנית, מסתייג באופן ברור מהשירות הצבאי גם בשל העליונות שהוא מייחס ללימוד התורה וגם בשל החשש מחילון. ככל הנראה, בשל הביקורת הציבורית ובשל רצונו להיות מנהיג של כלל הציבור החרדי-ספרדי – כולל הציבור החרדי-מסורתי והשכבות המסורתיות המתקרבות לדת, הוא נאלץ להצהיר פומבית כי הפטור משירות שמור אך ורק למי שתורתו אומנותו בלבד – בניגוד לעמדתו האמיתית שאותה הוא מורה בשיחות פרטיות לתלמידיו.

על אף האמביוולנטיות בשל הקרבה של חלקים מהציבור החרדי-ספרדי לזה הישראלי חשוב להדגיש: הקו המרכזי שמונהג על ידי המנהיגים הרבניים העומדים בראשות עולם הישיבות החרדי-ספרדי ומנהיגים את התנועה הפוליטית הספרדית המרכזית – תנועת ש"ס, הוא הקו התקיף הדוחה כל יוזמת

87 ישי כהן, "הראשון לצינון: מי שלא לומד תורה אסור לו להיפטר מגיוס בחירוצים של 'ותורו אומנותו'", כיכר השבת, 13.3.2024.

88 בשיעור נאמר: "צריך לדבר עם מישהו שהוא לא דתי ולגמגם לו? לא צריך לגמגם אלא לומר בצורה ברורה: התורה שלנו היא מגינה על עם ישראל! אתם מסייעים! אתם שליחים!", ואילו הנוסח המשוכתב בעלון הוא: "מה שלא מבינים לפיד וחלק מראשי הציונות הדתית. לא צריך לגמגם, אלא לומר בצורה ברורה: התורה שלומדים היא זו שמגינה על עם ישראל! והחיילים שמוסרים את הנפש [מילים אלה נוספו בעלון] הם השליחים שמסייעים". ישנם עוד הבדלים בין הנאמר לבין הנכתב ברוח זו.

89 מיכאל שמש ועקיבא וויס, "הקלטות הרב יוסף: גם מי שלא לומד פטור מללכת לצבא. יש שם חיילות וניבול פה!", כאן חדשות, 16.7.2024.

גיוס. זאת כאמור בשל הפנמת מידת האיום על צביון החברה החרדית-ספרדית לנוכח פוטנציאל הגיוס המשמעותי משורותיה.

ד. סיכום

אם כן, בכל הקשור לגיוס לצבא מבחינת הרבנים החרדים, בהתייחס לכל קשת המועמדים – החל ממי שתורתם אומנותם ועושים לילות כימים ביגיעה על תלמודם, ועד למי שכף רגלם אינה דורכת ולו בשיבה לנוער מתמודד – גבולות הגזרה הם כדלהלן.

1.1. נקודות הקונסנזוס הכלל-חרדי
הסקירה בכללותה מעלה כי קיימות שתי נקודות קונסנזוס בין כלל הרבנים החרדים בנוגע לחובת הגיוס:

- א. עמלי התורה באמת ובתמים ששוקדים על לימודם ראויים לפטור, ואין לגייסם.
- ב. בשלב זה אין לעודד גיוס צעירים גם אם אינם לומדים תורה כלל וכלל.

כמו שראינו בחלק הראשון של המאמר, בכל הקשור למי שתורתם אומנותם באמת ובתמים והם שוקדים לילות כימים על תלמודם – מוסכם על כל הרבנים בכל הזרמים החרדיים, גם על אלו הפועלים בקרב קבוצת החרדים המשתלבים, כי אין מקום לגייסם. כל הרבנים שעמדותיהם נסקרו בעבודה זו תמימי דעים כי מקומם של עמלי התורה בבית המדרש וכי הם תורמים לעם ישראל באמצעות לימוד התורה.⁹⁰

90 יש לסייג ולציין כי במכתב שהוציא הרב לייבל שכותרתו "תורה מגנא ומצלא" (תורה מגינה ומצילה) הוא דוחה את טענת היסוד החרדית השגורה בזרם המרכזי שלפיה לימוד התורה מגן על עם ישראל, וטוען שהדברים אינם נכונים מבחינה תורנית. בסוף המכתב הוא לכאורה קובע כי גם לימוד התורה אינו יכול להיות נימוק לאי-השתתפות בנטל: "אין זה פוטרו מכל חובות ההשתתפות והנשיאה בעול" (חדשות סרוגים, "הרב החרדי מעורר סערה: התורה מגנא ומצלא? אז קחו אחריות", סרוגים, 22.12.2023). וראו גם במאמרה של תהילה גאדו בקובץ זה. כלומר, בניגוד לעמדתו הראשונית בתחילת המלחמה, שלפיה לומדי התורה מגינים על עם ישראל בעצם לימוד התורה וזה האופן שבו הם משתתפים בנטל, מתוך מכתבו זה משתמע כי אין בלימוד התורה כדי להגן על עם ישראל ולפיכך אין לומדי התורה פטורים עקרונית מנשיאה בנטל. על אף הדברים הללו, נראה

נוסף על כך בחלק זה של המאמר ראינו כי קיים כאמור קונסנזוס השולל אפשרות של גיוס צעירים בעת הזאת – גם מי שאין תורתם אומנותם. בשלב זה, כל עוד המערכת הצבאית איננה מאפשרת (לדעתם של הרבנים) את שימור הרמה הרוחנית של הצעירים בגיל הגיוס בתוך המסגרת הצבאית, גם הרבנים הנמצאים בקצה הקרוב ביותר לציבוריות הישראלית סבורים כי ראוי שצעירים חרדים לא יתגייסו כלל.

2.1. נקודות המחלוקת
המרחב שמתקיים בוויכוח בין העמדות השונות
נוגע לנקודות האלה:

א. גיוס לשלב ב של בעלי משפחות בתקופה זו.

ב. גיוס עתידי של מי שלומד תורה אך אינו עושה זאת באופן בלעדי ואין תורתו אומנותו, בכפוף להתאמות מצד הצבא ולהכשרה רוחנית למפגש עם העולם החיצוני.

ג. גיוס עתידי של מי שאינו לומד תורה כלל, בכפוף להתאמות מצד הצבא ולהכשרה רוחנית למפגש עם העולם החיצוני.

בעוד שרבני הזרם המשתלב מעודדים התנדבות לשלב ב, רבני הזרם המרכזי אינם תומכים ואף הביעו התנגדות (גם אם לא חדה ומפורשת) ליוזמה בטענה שיש לעסוק אך ורק בלימוד תורה ולא בשום פעולה אחרת.

בכל הקשור לצעירים שאין תורתם כל אומנותם כיוון שהם משלבים בלימוד עיסוקים אחרים או שהם אינם לומדים תורה כלל, מתקיים ויכוח ער.

רבני הזרם המשתלב סבורים שעקרונית צעירים אלו צריכים להתגייס – לא רק מי שאינו לומד כלל, אלא אפילו מי שלומד אך אינו מתמסר לחלוטין ללימוד תורה. בשל חשש החילון המרחף מעל ראשי המתגייסים גם רבני הזרם המשתלב סבורים שאין לעודד גיוס צעירים בשעה זו. אולם לשיטתם על הציבור החרדי

שפטור מגיוס ללומדי תורה שחורתם אומנותם נמצא בלב הקונסנזוס החרדי וגם הרב לייבל אינו מנסה לערער על כך. כך נראה מהמכתבים האחרים שפרסם ומהדברים שאמר, ומחזונו למתווה ההשתלבות שפורסם בגיליון חודש אדר ב' של מגזין "המקום". ראו דוד לייבל, "גיוס חרדים לצה"ל", המקום 36 (אדר ב' תשפ"ד).

מוטלת החובה לפעול לבניית מערכות חינוך ומערכות צבאיות מותאמות שיאפשרו את שימור הזהות החרדית של הצעירים הללו בתוך הצבא.

רבני הזרם המרכזי לעומת זאת מתנגדים לגיוס צעירים הלומדים תורה ומשלבים עיסוקים אחרים בטענה שגם לימוד התורה החלקי שלהם מספק הגנה גדולה יותר מהתגייסות לחזית.

בכל הקשור לצעירים שאינם לומדים כלל מודים רבני הזרם המרכזי (האשכנזים) בחובה העקרונית המוטלת עליהם לכאורה להתגייס, אולם הם רואים את נטל הקמת המסגרות המתאימות כמוטל על הצבא. והיה אם יוקמו מסגרות כאלו שיעמדו בתקנים המחמירים ביותר של שמירת מצוות וזהות חרדית, אזי "ישקלו הרבנים", או למצער חלקם, לאפשר את גיוסם של הצעירים הללו.

נוסף על כך כמות שראינו משום שבקרב החברה החרדית-ספרדית מספר הצעירים שאין תורתם אומנותם ושאינם רשומים כלל בישיבות גבוה משמעותית ממספרם בקבוצות החרדיות האחרות, קיים חשש בקרב ראשי הישיבות שמאמצי הגיוס יופנו בעיקר אליהם. אף על פי שכמה פוליטיקאים ורבנים הביעו תמיכה מסוימת בגיוס צעירים שאינם בישיבות, העילית הספרדית התורנית המנהיגה את עולם הישיבות הספרדי ואת מועצת גדולי התורה של תנועת ש"ס דחתה אפשרות זו מכול וכול בשל חששה מחילון ועמעום הצביון התורני של החרדים-הספרדים.

נספח 1

שיחת היוזק - מאת האנאן הגדול רבי משה ברוזובסקי שליט"א - ראש ישיבת סלונים

אבל זה נובע מחסרון בבטחון - בגלל מחשבה שאולי ח"ו הקב"ה לא יעזור לנו, ויסתיר פניו ממנו.

כתוב במשנה בסוטה שבעקבתא דמשיחא שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, יש מי שאצלו זה גורם לחשש ודאגה מכיוון שאינו רואה קיום לעצמו בדרך הטבע, אבל יש מי שהמזב גורם לו לתחושת יציבות ובטחון הרי 'יש לנו על מי להשען על אבינו שבשמים'! אמנם 'בלתך אין להושיע' אבל הרי הוא 'גבור ורב להושיע'!

מי שהולך על האדמה, כאשר האדמה רועדת תחת רגליו הוא מאבד לגמרי את היציבות והביטחון שלו. אבל מי שנאחז בחבל האמונה המשתלשל מהשמים, נקודת המשען שלו היא אחיזה בשמים. הוא אף פעם לא יאבד את היציבות והבטחון מפחד שבדרך הטבע הוא בסכנה, מפני שנשען לגמרי על אביו שבשמים, והרגשתו כדברי רש"י שה"ש (ד,ה) 'דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי'.

מובא בפרי הארץ שעיקר נסיונות האדם הם באמונה, ולא כפי הנראה שעיקר הנסיונות הם מלחמות היצר. זו היא עבודה קשה להאמין באמת באמונה ברורה ובהירה שהבורא ית"ש הוא הבורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה לכל המעשים, ולהשריש האמונה בלב, עד אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו. אבל זה השער לה' צדיקים יבאו בו, וכדברי המאור ושמש שפתח שער העבודה לכל המצוות,

והיסוד העיקרי הוא אמונת אלוהי עולם, לידע בבירור ולהכיר בוראו, וכדברי הגמ' בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחי, זה היסוד לכל התורה והמצוות. והעבודה הנדרשת מאיתנו היא לחזור בפה על יסודות האמונה, וכמאמר הס"ק מלכו"בין אבדה האמונה מלבם מפני שנכרתה מפיהם, שאינם חוזרים בפה אמונה. צריך הרבה לחזור אמונה בפה ולהשקיע הרבה כוחות בהשרשתה בלב. בתקופה זו עלינו לרכוז את כל כחות הנפש שלנו כדי להגיע לאמונה

כלל ישראל בארץ הקודש נמצא במצב נורא, ועובר תקופה קשה מאד. דם ישראל נשפך כמים כפשוטו, הרבה מאות מבני" נרצחו באופן אכזרי ביותר הי"ד, רבים נמצאים בשבי בידי חיות טרף צמאי דם, רוצחים אכזרים ביותר, אלפי פצועים משוועים לרפ"ש. גם העתיד מעורפל מאד, רוחות מלחמה מנשבות, הישוב כולו נמצא בסכנה גדולה. הלבבות כולם מלאים עצב על הנרצחים, בחרדה גדולה לגורל השבויים והפצועים, ופחד מהעתיד.

לאחר מלחמת יום הכיפורים כאשר המצב הי' דומה מאד למצבנו כיום, כולם היו מלאי עצב חרדה ודאגה, הזכיר הנתיבות שלום זיע"א בשיחתו את מזמור את למנצח לבני קרח וגו', 'אלקים לנו מחסה ועוז, עזרה בצרות נמצא מאד, על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים'. וברש"י, שבני קרח אמרו מזמור זה כשראו נס שנעשה להם שנבלע כל סביבותם, האדמה נשטטה תחת רגליהם והם עמדו באוויר, ואמרו לישראל ברוח הקודש שדוגמת הנס הזה יהי עשוי להם לעתיד לבא.

ההרגשה היא שאנו נמצאים ב"המיר ארץ" האדמה רועדת תחת רגלינו, אין שום הרגשת יציבות. ואף בזמן כזה יכול יהודי להגיע לרגש של בטחון ע"י "אלוקים לנו מחסה ועוז, עזרה בצרות נמצא מאד", ועל כן גם במצב זה "לא נירא".

יש אדם שהידיעה הברורה שבדרך הטבע אין לו על מי לסמוך רק על אבינו שבשמים, ממלאת ליבו בחרדה, עד היום סמך על דרך הטבע, וכעת כל נקודת המשען שלו התמוטטה, הקרקע מתחת הרגלים רועדת, הוא מרגיש שהולך על קרקע לא יציבה.

לפעמים הדבר נובע מחסרון באמונה חושית שהכל נעשה רק ע"י הקב"ה, וכדברי הרמב"ן בסו"פ בא, וזהו יסוד תורת משה הוא להאמין, שכל דברינו ומקרינו כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, אבל לפעמים החסרון אינו באמונה - הוא מאמין שהכל נעשה מאיתו

על חייו, ועי"ז נותן לאויב אפשרות לכבוש ישובים ולהרוג אזרחים. אע"פ שרגש הפחד והאהבה העצמית הוא רגש טבעי ביותר, אך מצופה מכל אדם שרגש האחריות, יביא אותו להתגבר על הפחד והאהבה העצמית ויעשה את המוטל עליו. מצופה מכל אדם שרגש האחריות והחובה המוסרית יהיה חזק יותר מרגש הפחד.

גם מאתנו נדרש להתגבר על יצרנו, ועל שאר הדברים המונעים מאתנו מלקיים את חובתנו המוסרית הראשונה במעלה למלאות את תפקידנו, ולעשות את חובתנו בתורה ובתפלה, שהם הגורמים המשפיעים ביותר על הצלחת המערכה. אין דרך לעזוב את המערכה ולהכנע ליצרים טבעיים של רגש עצלות וכיוצא בזה. המערכה תלויה ברחמי שמים והתורה והתפילה הם המעוררים רחמי שמים.

האדמו"ר מלובאוויטש נשאל ע"י בחור שרצה להתגייס לצבא בזמן של מתח בטחוני מתוך רצון לתרום להגנת הישוב, וענה לו אתה דומה לאדם הממלא תפקיד חיוני במערכה והולך וממלא תפקיד שולי וזניח, אתה נמצא במקום הכי משפיע להצלחת העם והארץ, ואם תעזוב את הישיבה הרי אתה כעריק שבורח משדה הקרב, בו יש לך תפקיד חשוב ומכריע ונוטש את תפקידך.

בתורה יש שני מלחמות שמלמדים אותנו את סדר המלחמה הנכון. במלחמת מדין נאמר אלף למטה אלף למטה, ודרשו חז"ל שמכל שבט ושבת לקחו ב' אלפים, אלף אחד שיצא למלחמה ואלף שעסקו בתפלה, שכן הנצחון במלחמה תלוי בתפלה, ובני הישיבות הם האלף למטה שתפקידם לעסוק בתפלה.

וכן במלחמת עמלק והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וגו'. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים. ומוטלת עלינו החובה להסתכל כלפי מעלה ולשעבד לבנו לאבינו שבשמים שע"ז אפשר יהי' להתגבר במלחמה.

כמו כן עלינו להתחזק מאד מאד בלימוד התורה, וכדברי הגמ' במכות **עומדות היו רגלינו בשערי ירושלים**, מי גרם להגלינו שיעמדו במלחמה מכח שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה, וכל הכח לעמוד בעת צרה הוא רק ע"י לימוד התורה, וכדברי הגמ' על המפרה עצמו מדברי תורה שאין בו כח לעמוד ביום צרה שנא' התרפית ביום צרה תש כחכה, רק לימוד התורה והעמילות בה יכולים להביא אותנו למובא בפרשת בחוקת וישבת לבטח בארצכם, ונתתי שלום בארץ, ורדפתם את אויבכם ונפלו לפניכם לחרב. ומותנה שזהו רק אם בחוקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה. עלינו להבין את גודל האחריות המוטלת עלינו, שלא להתרפות ולהתחמק מהתפקיד הנשגב שהטיל עלינו הקב"ה.

שלימה ובהירה, ולבטוח בישועתו ית'. בלי אמונה ובטחון האדם מלא חרדה ודאגה, מלא עצב מכל הנשמע, בלא שלווה הנפש וישוב הדעת. רק השרשת האמונה בלב שכל הנעשה הוא רק מאתו ית', והשרשת האמונה בגודל אהבת הקב"ה לישראל, המביאה להבוטח בה' חסד יסובבנהו, תביא אותנו למנוחת הנפש, ולישוב הדעת, ורק המאמין לא יחוש.

אומרים בסליחות של עשרה בטבת **אבותי כי בטחו בשם אלוהי צורי גדלו והצליחו וגם עשו פרי**, כאשר אנו מתבוננים כיצד אבותינו התמודדו במצבים דומים, וקשים בהרבה מאלה, הם נהגו כדברי דוד המלך **אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי**, ופירש"י, הנני עליך כמי שאין לו ידים ורגליים כגולם מוטל לנגדך, דהיינו אדם חסר ישע לחלוטין, שאינו יכול לסמוך על כחו ועוצם ידו, אבל נטול דאגה לחלוטין כגמול עלי אמו, שכל בטחונו על אמו. אינו דואג על העתידות, ומקיים השלך על ה' ייחבך, סמוך ובטוח בה' שעזמו אנו בצרה, ועזרה בצרות נמצא מאד.

וכתוב בספר **יסוד העבודה** שבעת צרה עיקר העצה להתחזק במדת חסד חנם של הקב"ה אשר מגן הוא לכל החוסים בו, ולומר בפה בכל יום שאני בוטח בה' ובחסדיו, וכולל אני את עצמי עם יראי ה' ואוהביו הבוטחים בה' באמת. וכפי שאמר הנהיבות שלום בימי מלחמת המפרץ שלעת כזאת התפקיד הוא כלשון הירושלמי לעולם אל יהי הפסוק הזה זו מתוך פיה, צבקות עמנו משגב לנו וכו', אשרי אדם בוטח בך. כל אלו שהקב"ה עזר להם להיות מהבוטחים בו מובטחים מאתו שלא יבושו ולא יכלמו לנצח.

מלבד התפקיד החיוני והחשוב של השרשת אמונה ובטחון בלב, מוטלים עלינו עוד תפקידים. יש לנו חלק חשוב ביותר במערכה - לעורר רחמי שמים.

אנחנו רואים שכל עם ישראל התגייס למערכה של הצלת הישוב בארץ ישראל, גם אנשי שמאל שהיינו בטוחים שכבר שכחו מהקשר שלהם אין להם קשר עם עם ישראל ועם ארץ ישראל כולם מתגדבים ומתגייסים למערכה, ומסכימים למסור את נפשם זוהי שעת חרום ממדרגה ראשונה, שוכחים את כל החשבונות ומתגייסים להצלת העם והארץ. כל מי שלב יהודי פועם בקרבו מרגיש שאינו יכול לעמוד מנגד ומוכן לסכן את חייו כדי להשתתף במערכה, גם אנו הציבור החרדי ובני הישיבות מחוייבים להשתתף במערכה זו, ואיננו יכולים לעמוד מנגד, כאשר הקב"ה הועיד לנו את התפקיד החשוב ביותר שבה תלויה כל הצלחת המערכה.

כל אחד מאתנו כששומע על חייל העומד בשמירה ובורח כשנתקל במחבל, אנו מלאי בוז לאדם כזה, הבורח משדה הקרב מחמת שמפחד

נספח 2

• גיוס בני הישיבות •

אתם מצליחים, אם לא ההפצצות ילכו לים... "ויגבה לבו בדרכי ה'". צריכים להיות חזקים, "כל כלי יוצר עליך לא יצלח" (ישעיהו נד, יז).

וממורש בגמרא בבא בתרא (ת) שהעוסקים בתורה אינם צריכים שמירה, ולכן אינם צריכים להשתתף בשמירת העיר. וכן העיר בשו"ת אגרות משה (יור דה"ס סי' טז), ובאמות שהעוסקים בתורה נקראים שומרי העיר (מסור קדוה), כמבואר ב"רשומי" (תנחומי ס"א דה"ק), וכן מסקנת הפוסקים לגבי פטור תלמידי חכמים ממש, ומצינו בסוטה (י), מפני מה נענש אסא מפני שעשה אנגריא [עבודת המלך, רש"י] בתלמידי חכמים.

ובגמרא (סוטה י) איתא, מאי דכתיב עומדות היו רגליו בשערך ירושלים, מי גרם לרגליו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. ופירש"י (תהלים קכב), עומדות היו רגליו במלחמה, בשביל שעריך ירושלים, שעוסקין בהן בתורה. וא"ר ירושע בן לוי, מאי דכתיב: שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך? אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע, שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן וזו יבנה בית הבחירה ונעלה לרגל, ושמחתי; אמר לו הקב"ה, כי טוב יום בחצרך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיך שלמה בן הקריב לפני על גבי המזבח.

ולפי דין תורתנו הקדושה, שבת לוי שהקדש ללימוד התורה ועבודת הקודש, אינו יוצא למלחמות בצבא, ואף לא לשאר עבודות, לא רק שאין לו נחלה, אלא מפורש שגם פטור מללכת למלחמה, וכמו שכתב הרמב"ם (בהלכות שמיטה ויחב ס"ח ה"ה) "כל שבת לוי מוזהרים שלא יתחלו וכו' מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין. ולא שבת לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדב רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו...". הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ועולמי עולמים".

וצריכים לחזק את ידי למדי התורה שכל העולם מתקיים בזכותם, כמו שידוע המועשה עם הגאון בעל החפץ חיים בעת שהיתה אסיפה של עשירי עם בשביל התרמה להקמת בית חולים יהודי, ועמדו כמה עשירים וכל אחד מהם הכריז כמה מיטות הוא תורם, ובתוך האסיפה נדמנו כמה בחורי ישיבה, והחפץ חיים היה מקרב אותם בחיבה גדולה, וכשראה זאת גביר אחד, פנה להחפץ חיים, ושאל אותו בקול רם: רבי, כמה מיטות נדבו בחורי ישיבה אלו, והשיב החפץ חיים: כל תלמידי תרם חמישים מיטות. והעשירים התפלאו על כך, הרי מולם יחד לא הגיעו לחמישים מיטות. והשיב להם החפץ חיים: בני התורה ברח קדושת תורתם מונעים את המחלות, ואת כל הגורמים למניעת סכנות.

ואיתא במדרש תנחומא (פרשת מטות) אלף למטה אלף למטה, שלח "א אלפים מכל שבט ושבט, וי"א ג' אלפים מכל שבט ושבט, "ב אלף חלוצי צבא, וי"ב אלף לשמור את הכלים, ועליהם הוא אומר (שיר השירים ד) שניך כעדר הקצובות

מורי ורבותי, צריכים לדעת שהישיבות והכוללים הם אלה שמעמידים את העולם, על שלשה דברים העולם עומד, ובראש וראשונה על התורה. מה היינו עושים אם לא היה עולם הישיבות והכוללים. אני לא אומר את זה רק כאן שאני רואה תלמידי חכמים ואברכים, גם כשהלכתי לחיל האוויר, חיל הים, ויש שם קצינים בלי כיפה, אלופים וסגני אלופים, לא היסטרי ואמיתי בצורה ברורה: בלי התורה של האברכים ובני הישיבות הצבא לא יצליח! אם יש הצלחה זה בזכות עולם התורה. אף אחד לא אמר לי בזכות המוטסים וההפצצות. הם חוצים רב ראשי שלא מהנתטור קרתא, אלא באנו מעולם התורה וההלכה, ועם כל זה האמת צריכה להיאמר, "ויגבה לבו בדרכי ה'".

כי באמת כל מי שלומד תורה כל היום, פטור מהצבא, בני התורה הם שבת לוי שלא לוקחים אותם לצבא, כמו שמפורש ברמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל. לכן שלא יחשבו השלטונות שגיטיס את למדי התורה, כי אם יכירו אותנו ללכת לצבא, נקנה כרטיסים וניסע כולנו לחו"ל, נלך לסוכטשוב, לאונגוואר, ולא נתגייס. החילוניים צריכים להבין שבלי התורה, הכוללים והישיבות, לא היה קיום לצבא. גם ככה הצבא לא תמיד מצליח, ראינו אין "הצלח" ביום שמחת תורה, במשך שעות פשוט ושטחי, איפה היה הצבא? ואם מצליחים זה רק בזכות התורה רבותי, כל אחד צריך לומר בגאווה: כן, אנחנו עוסקים בתורה, ורק היא שמגנה עלינו! כי "אם ה' לא ישימור עיר שוא שקד שומר". ואני מדבר בעיקר על בני הישיבות שבה"ח וזכו ולומדים תורה כל היום.

לפני כמה שנים ביקרתי במוסקבה להשתתף בכנס רבנים, וביקשו שאפגש עם פוטיין, זה שעושה מלחמה והורג אלפים ורבותי, ולא זרקו לשם סיוע ואוכל לציבור ולקנים, כמו שעושים בעזה... וכאשר נפגשנו אותו סיפר באריכות על תרבויות שונות, ופנה אלי ושאל: כל התרבויות נשכחו, מי מכיר היום את תרבות רומא, תרבות יוון, תרבות מצרים, רק התרבות של היהדות נשארה עד היום. אני לא יודע חסית, והיה שם השגרי שלנו שחירגם לי, באתי לענות לו ולפתוח שם סניף סמינר ערבים... ומיד אמר: הרב, אל תענה, אני אענה לך. אתם נשארתם בזכות התורה שלכם, ובזכות הרבנים שלכם! שמעת, אבל עשיתי עצמי כאילו לא שמעתי, כדי שיחזרו פעם שניה, שנים מקרא ואחד תרגום... וחזר פעם שניה. גוי מבין שהקיום של עם ישראל הוא בזכות התורה שלנו! בזמנו הוא שלח אותי למסור מסר לתנאים, היה אז איוה מבצע והוא תמן בישראל, אומר, אתם צודקים כנגד מה שעושים לכם החמאס, חבל שהיום הראש לו התהפך, כי הוא עוסק באוקראינה. בכל אופן תראו שאפילו גוי כמו פוטיין מבין שמה שמחזיק אותנו אלפי שנים זו רק התורה שלנו, הוא מבין מה שלא מבנים לפיד וחלק מראשי הציונות הדתית. לא צריך לגנום, אלא לומר בצורה ברורה: התורה שלומדים היא זו שמגינה על עם ישראל! והחיליים שמוסרים את תפסם הם השליחים מסוייעים.

כשהייתי בחיל האוויר, חזרו כמה טייסים במוטוס F-16 מהפצצה, ובאו אלינו וביקשו ברכה. ואמרת להם: אתם מלמעלה מפצצים ואנחנו מלמטה, אנחנו יושבים ועוסקים בתורה, מתפללים עליכם וקוראים תהלים כל יום, ובזכות זה

וגו, ו"ב אלף לחפלה, ומנין שכן, כתיב אלף למוטה אלף למוטה, הרי שני אלפים.

ויש לחוסף, שאמנם מצוות ישיבת ארץ ישראל חשובה מאד, אך בגמרא מסכת עבודה זרה (ז), ובשולחן ערוך (ור"י סי' שבע ס"א) מבואר, שמוצת חלמוד תורה קודמת למוצת יישוב ארץ ישראל. ובש"ח בית שלמה (מהדו"ק ח"ב סי' ז) האריך לפרט בזה, והסיק כן. ע"ש. וכן הסיים בשו"ת באר משה (ור"י קנטוס דיני ארץ ישראל לחולל יורד סיס רסח).

ובאור החיים הק' (פ' פד ויקרא ט"ז, א), כתב, ואולי כי לצד שהזכיר מונת הארץ כדכ"ב אשר אני נותן' דקדק לומר 'בשר סיני' לומר כי מונת הר סיני פירוש מה שקיבלו בו היא שנגמרה המנהג, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ, ע"ש. וכעין זה כתב בריש פ' כי תבוא. ותנה שאלה זו כבר נשאלה לרבינו מהר"מ מוהנטבורג ז"ל בתשב"ץ קטן (פ' תפסא) וז"ל, וששאלת למה לא הלכו שם כל האמורים (לפני ישראל), אשי"ב דלא הלא מותר להו, דהו צריכים לבטל מלימודם ולשוט אחר מונוטם, דאמרין בפ' מי שהוציאורו (ערו"ב סו' דמותר לצאת מא"י לחוץ לארץ אחר רבו תורה נתן ה' את הארץ, ע"ש. וז"ה מחו"ל לארץ ישראל להתבטל מלימודם ולשוט אחר מונוטיו. ע"ש. וז"ה בארחת חיים (ח"ב סי' פ"ג ע"ה) ובכל בו (פ' ס"ג) ודבא בביע אומר (הרא"ה ח"ד סי' י).

אם כן, ודאח למאירי (תפסא קט) שכתב, וכשם שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות שכל מקום שהחמירה ויראת חטא מציון שם דיע כארץ ישראל. וכמו שאמרו כל הדר בבבל כאלו דר בארץ ישראל. שכל מה שאמרו לא אמרו אלא מפני שסתם חוצה לארץ אין חכמה ויראת חטא מציון בה לישראל לזה הצדחה ועל הגליות שסובלים שם אלא אם כן על ידי עמל גדול וצער לגלות סבל הצדחה ודחיתאש מרס לעבודת השם לשרידים אשר ה' קורא, וסתם ארץ ישראל חכמה ויראת חטא מציון בה עד שמותכם משיגים כבוד בוראם וזוכים ליתונת מו"ה השכינה, ועל זו אמרו אפילו שפתח שארץ ישראל מובטחת לה שהיא בת העולם האחד, ועל דרך מה שיעיד תביא באמרו וגם על הנבדמים ועל השפחות אשפוך רוחי. ע"כ. הרי שכל מעלת לימוד התורה בארץ ישראל הוא כאילו אפשר ללמוד תורה בנחת ללא על הגליות וכו'. א"כ הוא שיש דריפות בארץ ישראל כנגד לומדי התורה ובחול' אין דריפות שאפשר ללמוד בהשקט ובטה, עדיף טפי ללמוד בחול' בנחת. ופכרס שמוצות ישוב ארץ ישראל נתונה במחלוקת שיש שכתבו שמוצת ישוב ארץ ישראל וגם במונ שביית המקדש היה קיים (ו) דעת רש"י, וכן דעת רש"י חיים הטובת במונ' ע"ה הוא. ויש שהסבירו טעם יסבד רביע חיים במונ' שיש במונ' ענינין ר"ה הטובת שאם דים אלא מקיימים המצוות, הרי זו עבירה המורה האחד הרבה יותר מאשר במונ' לארץ, כן כיאם בספר ודאח סטור אומר ישוב ארץ ישראל את סת' ע"ש). וע"י ברשב"א (שם סו').

ומעתה אחר שמוצת תלמוד תורה גדולה ממוצת ישוב ארץ ישראל, בודאי שאם תחיתה הברירה בין אם ישקיע על מרצו בתורה בחול' ל' לבין אם יידה בארץ ישראל ויצטרך להיטיר אחר פרנסתו ויבטל מלימודו, עדיף שישקיע מרצו בתורה בחול' ויוותר על מוצות ישוב ארץ ישראל. וה"ה אם ינסוק בתורה בארץ ישראל ויצטרך לתתים בכפיה ולא יוכל להמלט מרס שעדיף שיטוט לחול' וילמוד תורה בישוב הדעת.

ובש"ח יד אפרים (ס"ג א') כתב: על אי ההדווגות בין תורה ומלחמה, מוראים משפטים אלה: אין נכסין בכלי זין לביהמ"ד (סנהדרין ס"ג), אי ספרא לאו סיפא (פ' זי, ז), אינו יכול להיות עושה מלחמות ולחיות סופר ומלמד תנאות (מ"ד שסות כ"ה), ועוד בדומה לזה. והתנגדות המפורשת של חז"ל לשתף ת"ח במלחמה, נמצאת בכמה מקומות. ואמרו (נדרים לב) מפני מה נעשו אבררם ונשתעבדו בניו למצורים, מפני שיעשה אנגריא (שולחן למלחמה) בת"ח. כן דרש רבא, מפני' נעשו אסא שיעשה אנגריא בת"ח שני "והמלך אסא השמיני את כל יהודה אינן נק", אסא חתן מחרדר וכלה מחופתה, וכש"כ ת"ח (פסוק א'), וברושלמי (ספ"ה דמסות) רבנן אמרין ליה רבי ברבי, ל"ל דגם רבנן חוציא למלחמה. וכשדור דרש מונעשא: "העוק ל את איש יהודה שלשת ימים" ואחר המועד אשר יעזו

(ספאל ב' כ"ה), אמרו חז"ל: עומא אשכחיה דפתח דלתו במסכתו, ובחור לומדי תורה פטורים מלצאת למלחמה, ועומא לא נקרא כמורד במלכות דעשה עפ"י הדורה (סנהדרין ס"ג).

והנה ע"י שמוטרים ת"ח מושתתפות במלחמה, לא סוכל הכח המלחמתי כי תורתם מגיעה על הלחמים ומביאה את הנצחון. ראה בגמ' (ב"ב כ'): אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח. פ"י הרמ"ה, שתורתם מגיעה כמגדלות. וכן אמרו (סנהדרין ס"ג): אלמלא דוד שעסק בתורה לא היה יואב מצליח במלחמה. ועוד (סנהדרין ד', ב'): חובל עול של סנחריב מפני שמונו של חזקיהו שהיה דולק בבכ"ו ובבתי מדרשות. ולא רק בתורותם אלא גם בתפלתם עוזרים הם ללחמים. ע"י תנומת ומו"ר (מסות) עה"פ: אלף למוטה אלף למוטה, אלף למלחמה ואלף לחפלה, בבחינת כאשר ירים משה (מספלה, וכל ת"ח נקרא משה) וגבר ישראל. גם הסנהדרין אחרי שנתנו רשות לצאת למלחמה בהתאם לסמכותם (סנהדרין ב', כ'), התפללו לשלום לחמי ישראל ונצחונם (רש"י ב"ב כ'), בהגות יד אלעזר הקשה ע"ד רש"י שפירשו: "ונמלכין בסנהדרין - נטלים מהם רשות כדי שיתפללו עליהם", והק' הלא נטלת רשות מסנהדרין היא לפי ההלכה ת"ל שלומים מהפסוק (סנהדרין י"ז) וכן פרש"י שם. אמנם י"ל, דזה בחור שבמשך מלחמה אחת כמה שתאריך, צריכים לקחת רשות רק במונ ציאה למלחמה ולא יום יום, וכאן אנו רואים שכל יום חורו על בקשת רשות, לכאורה ללא צורך. וע"כ כפירוש רש"י, "כדי שיתפללו עליהם", כל יום מחדש דרשו לחמי ישראל בסנהדרין כדי לקבל כל יום כרה מפרים שקיים בהם: כי כ"ד אלקים הם החולץ עמכם להלחם לכם עם אבותיכם להושיע אתכם".

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

יצחק יוסף
The Rabbinic Lashon Chief Rabbi of Israel
מ"ד, כ"ה אדר א' תש"ד
ד"ר 1988-21

"באור באר משיבין על השקלים"
זכר למצות השקל

אורח השאלה שיעור של יזכר למצות השקל.
במונ צורך לת בשנה זו.

חשוב: ידוע שהצדקה לת מנהג זכר למצות השקל, כפי השיעור שחור נחמיה בוכן שביית המקדש היה קיים, ודאח משהו גרס כפי ספרו, וכמבואר בילקוט יוסף פורים (עמ' תפסא), ולפי מה שביקרו חיים, חשבה גרס כפי ספרו הוא 24.8 ש"ח ובתוספת מפ"ט 29 ש"ח

ולכן מוב לת 29 ש"ח לפנש.

והנהיגם לתת "זכר למצות השקל" עבור כל מי שהוא כגיל ששים, וטוב להחמיר לתת על כל מי שהוא בר מצוה. וסי שאלו אפשרות כפפות, יתן בעבור 29 ש"ח ועל שר השתחא, חש"ל שקל לכל אחר.

בברכת תורה

יצחק יוסף
הראשון לציון
רוב הראשי לישראל

נספח 3

3

כמה מערכות יש כהיום הזה, באתגליא ובאתכסיא נגד ה' ותורתו. כמה טרגדיות היו בשנים האחרונות בעת שהחלו רוחות זרות לחדור לתוככי מחנינו, שיהודים שומרי תורה ומצוות מקפידים על קלה כבחמורה, כבר אינם יודעים להבחין מה מונח מתחת לכל מיני הצעות שמביאים לנו, עד עדי כך שכשדברתי פעם נגד האקדמיה באו אלי בטענות שאינם מבינים מה רע בזה, ונדמייתי בעיניהם כמו אותו יהודי זקן שיושב בביהמ"ד ועסוק במחלוקת של רבי יעקב עמדין ורבי יהונתן אייבשיץ... כך הביטו עלי ולא הבינו מה שייכות יש היום הזה למלחמה בציונות שכבר עבר בטל מן העולם... וזו גופא טרגדיה גדולה שכבר אין מבינים את גודל החורבן וטשטוש הגבולות עד שדברים שגופי תורה תלויים בהם תולים אותם כאילו תלויים בקנאות, כמו בסוגיית האקדמיה, שטוענים אנשים מאנשי שלומינו שאברכים צריכים פרנסה, ומה לעשות שהרבה מן המקצועות אינם בהישג יד למי שלא קיבל תארים באוניברסיטאות, ואף אם יהיה הצדק עמם, הרי זו גזירה נוראה שכל באיה לא ישובון, שלא שייך שיכנס אברך ללמוד שם ולא יזיק לנפשו, והם באים בתמימות כאילו את טובתינו בלבד הם דורשים.

וכבר אינה הקב"ה לידי אברכים שבקשו ללמוד במקומות כאלה, והיה אברך אחד שהיה מעט 'אויפגעקלערט' מה שנקרא בפי ההמון 'עצמאי' שאין הרבנים קובעים עבורו, ושח לי שבעבודה אחרי שיקבל תואר, ויכל להשתכר פי עשר מידי חודש בחודשו, ולא קיבל דבר מכל מה שאמרתי לו, שהוכחתי לו כמה מיני תיאוריות שהם כפירה שנמצאים בתוך דבריהם, ואי אפשר שלא ינסו בלא שימת לב ויקררו את הנפש, עכ"ז היה בדעתו ללכת לשם כדי להשתכר פי עשר ממה שהיה מתפרנס, רק ברחמי שמים מרובים מתוך צער ועגמת נפש גדול נסתבב שנמנע ממנו ללכת לשם ובס"ד ניצל. אכן, אפשר להשתכר פי עשר, אבל האם בשביל שכר גבוה פי עשר מוכרים את האידישקייט?

זו חולשת הדור כיום, אם בימים קדמוניות היה ברור לכל עם מי יש לנו עסק, וכל דבר שהיה בא מהם היה פשוט שהוא בכל יראה ובל ימצא, הרי שכיום ירדה מין 'הבנה' חדשה שרק את טובתינו הם מבקשים, ואין משימים את הדעת על כל מה שנמצא מאחורי רצונם הטוב. וכמו למשל הסיפור שהיה עתה עם הציצית שהביאו לכאן להכין לחיילים, אם היה מדובר באדם פרטי שרוצה לזכות יהודים במצוה, ניחא, אמנם ברגע שהגוף העומד מאחורי יוזמא זו יש לה שייכות לצבא שלהם בעצמם, הלא ברור כשמש שכל רצונם לעורר קירוב לבבות לבוא תחילה בפה רך, ואחרי כן בפרץ! צריכים להבין שיש מי שמנהל מלחמה נגד האידישקייט, ובמלחמה, צריכים לדעת את תכסיסי המלחמה ולא להיות תמימות'דיגע גוטע איד... צריך להבין שיושבים שם חכמים מליאי תכסיסים איך לקרר אותנו, ואיך להפריד בין הדבקים שלא יהיו בני ישראל הכשרים כ"כ דבוקים לרבותיהם. ונכנעים לרבנים.

נספח 4

הדרכות והנהגות

הנהגות רבינו ביום שמחת תורה - יום פתיחת המלחמה

בשמחת תורה שהה רבינו בבית שמש בישיבתו הק' יחד עם תלמידיו בני הישיבה. בבוקר בעיצומו של אמירת הלל, נשמעו אזעקות. כל בני הישיבה הק' התקרבו להסתופף בסמוך לרבינו לחסות בצילו בשעת האזעקות, וההלל נאמר בהתרגשות עצומה, ובפרט באמירת אנא ה' הושיעה נא נשפכו נחלי דמעות כמים ממורן שליט"א.

לאחר מכן נשאל רבינו מבני הישיבה מה לעשות: והשיב "להתפלל בכוונה", ועפי' הוראת רבינו אמרו תהלים בציבור בכוונה גדולה לפני ההקפות.

לאחר מכן דיבר רבינו עם תלמידיו שצריך פירוד גמור מהרשעים, וכפי דמרגלא בפומיה להביא בשם הגה"ק מהרי"ל דיסקין זי"ע שהדרך להינצל בחבלי משיח לפני הגאולה הוא להיפרד לגמרי מרשעים ולא להתחבר אליהם וגם לא להסתכל לעברם, ולחיות בתוך חיים של תורה וכעין 'תיבת נח' המובדלים מחיי הרחוב החופשי, ורק כך אפשר להינצל.

במוצאי שמחת תורה נשאל רבינו מכמה וכמה היכלי תורה וישיבות וחסידות אם לערוך הקפות שניות, והשיב שיש לערוך הקפות אבל שיהא באופן הניכר שממעטים בשמחה, ועדיף לערוך בלי מוזיקה ועכ"פ שיהא ניכר טובא שממעטים בשמחה. ואכן בהיכל ישיבת מרן שליט"א ביטלו המוזיקה בהקפות שניות וקיצרו בהם.

תשובות והדרכות לשואלים

נשאל רבינו על ידי רב אחד שהולך לדבר דרשה לפני בנות ישראל על מה לחזקם ומה להציע להם להתחזק, והשיב רבינו 'לא לפטפט לשון הרע'. ונשאל עוד אם לעורר על עניין הצניעות, והשיב 'לעורר שלא ללכת בפאות ארוכות, וכן לא להתבלט בבשמים או בצבע הפנים באופן בולט, שדבר זה מסלק את השכינה מאתנו רח"ל, וכשהשכינה אינה שורה אצלנו הרי אנו מופקרים כאיילות השדה רח"ל.

נשאל רבינו מתושבי ארה"ב שבאו לארץ הקודש לחוג את חג הסוכות, והיה בדעתם להישאר כאן בארץ הקודש עוד כמה ימים לאחר שמחת תורה, האם להקדים הטיסה לחזור לארה"ב מוקדם ככל האפשר או שניתן להישאר בארץ, והשיב רבינו שאפשר להישאר כעת בארץ ואין צריך ליבהל לחזור מיד לארה"ב, אך הוסיף שצריך להיות מוכנים באם יהא שינוי ח"ו אז יתכן שישתנה המצב ויהא רצוי לחזור לארה"ב.

נשאל רבינו ממנהלי חידרים אם לפתוח החידרים, והשיב דפשיטא שיש לפתוח כדי לזכות להבל פיהם של תינוקות של בית רבן שבזכותם העולם עומד, והוסיף "אם לא פותחים החידרים אז הם עלולים לנצח" רח"ל.

סיפרו לרבינו (באסרו חג שמחת תורה) שיש שמבטלים חתונות בגלל איסור התקהלות, ואמר רבינו שאין צורך לדחות.

בחור אחד ביקש ברכה לזמן החדש, והשיב רבינו (במקום ברכה): תשב ותלמד ותשכח מהכל.

נספח 5

יום רביעי, ה' אדר א' תשפ"ד

בס"ד

מחאה וגילוי דעת

נצטערנו לשמוע שח"כ ממפלגה חרדית המונהגת ע"פ דעת תורה והשקפה צרופה של גדולי ישראל חכמי התורה וראשי הישיבות גילה את דעתו הזרה על היותו "שמח מאוד על גידול משמעותי בגיוס צעירים חרדים". והגדיל לכתוב כי הוא "מזמין" את כל פעילי הגיוס מתוך ציבור החרדים שומרי משמרת התורה והמצוות "להסתייע בצוות לשכתו בכל מה שיידרש לטובת המשימה שהיא עבודת קודש" עפ"ל.

אוי לנו שכך עלתה בימינו.

והננו לגלות דעתם של כל גדולי הדור זצוק"ל ושיבלחט"א שכל הנותן יד לגיוס שומרי תורה ומצוות החרדים לדבר ה' גם אם אינם במסגרת לימודים, הן לצבא והן לכל שאר מסלולי הגיוס, הרי הם בכלל מחטיאי הרבים שאין מספקים בידם לעשות תשובה ועתידים ליתן את הדין.

וידעו כל בני הישיבות ועמם כל החרדים לדבר השם כי אין לנו אלא לימוד התורה.

והדברים שפורסמו הפך דעת תורה, שווים כקליפת השום. וה' הטוב יכפר בעד.

החותמים בתפילה ובצפיה לישועת ה'

משה צדקה ראש ישיבת פורת יוסף - גאולה	יהודה כהן ראש ישיבת יק"י ירושלים וחבר מועצת חכמי התורה	שמואל בצלאל ראש ישיבת פורת יוסף - העתיקה וחבר מועצת חכמי התורה	בן ציון מוצני ראש ישיבת בני ציון
שלמה ידידיה זעפרני גאב"ד כתר תורה	דוד בצרי ראש ישיבת השלום	עמנואל טולדנו ראש ישיבת שארית יוסף	מסעוד בן שמעון ראש ישיבת אור אליצור
אמנון סבאג ראש ישיבת אמרי משה	יצחק ברכה ראש ישיבת עמרת יצחק	עוזא ניסן ראש ישיבת רינת התורה	אליהו טופיק ראש ישיבת באר יהודה

נספח 6

בס"ד, כ"ח אדר ב' תשפ"ד

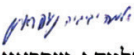
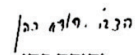
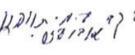
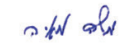
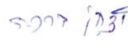
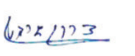
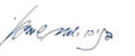
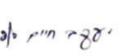
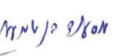
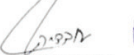
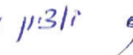
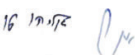
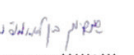
הוראות ברורות מול גזירת הגיוס

בימים אלו שעם ישראל זקוקים לשמירה עלינו, עלינו להתחזק ביתר שאת באמונה שלימה שרק התורה היא המגינה על עם ישראל והיא סוד קיומנו בכל הדורות. וכבר ראינו בגלוי בתחילת השנה ש"אם ה' לא ישמור עיר שווא שקד שומר" וכל ההישענות על "בוחי ועוצם ידי" הוכחה כמשענת קנה רצון, ולעומת זאת כל השמירה והניסים הם רק בזכות לימוד התורה וקיומה. ואנו מתפללים בכל יום שה' יגן על כל היהודים המצויים בסכנה ובארץ אויב, שיחזרו לשלום לביתם לעבו"ת.

והנה לדאבון לב דוקא בימים קשים אלו החליטו רשויות המדינה להצית ריב ומדון, ולצאת במלחמה כנגד ה' וכנגד תורתו בגזירות שונות, במטרה מכוונת להטמיע ולבולל את הציבור החרדי בתוך תרבות החיים החילונית היו לא תהיה ועל כן הננו בואת להבהיר את דעת התורה הקדושה:

- כל אשר עיני שכל לו יודע שכוונתם הסופית היא שיסכימו עמם על פשרות שונות - ביצירת מסלולים ומגמות שירות אורחיות "מותאמות לחרדים", וזאת התכנית הזדונית לחדור בתהליך ושלבים של יעדים ומכסות ומסלולים שילכו ויתגברו, תוך כדי הסתגלות הציבור החרדי לכך, במטרה להכניס תחת שליטתם את הציבור החרדי ולצמצם את מספר שומרי התורה, כפי שאמרו כל זאת הם בעצמם.
 - כבר הורו גדולי חכמי התורה ובראשם מרן הגר"ע יוסף קארו (במכתב מתאריך תשרי תשס"א) כי אפילו בחור שאינו במסגרת לימודים אסור לו ללכת לצבא ולכל המסלולים השונים. וזאת התורה לא תהא מוחלפת. ידוע ומפורסם שגם כל המסגרות והמסלולים אשר הוגדרו כ"מותאמות לחרדים" הובילו לפריקת עול ולעבירות החמורות שבתורה רח"ל.
 - כמו כן באסיפה המשותפת של כלל מועצות גדולי וחכמי התורה (אדר תשע"ד) הוחלט פה אחד כי אסור להסכים על שום פשרות בנושא הגיוס, ואין להיכנס עמם במשא ומתן בזה כלל. ובראית הנולד, מלבד העובדה שכל פשרה תגרוך פשרות נוספות, בנוסף כל פשרה תביא חורבן לדורות, ולכן הנחינו גדולי הדורות שלא להיכנס עמם במשא ומתן כי הוא זה. ומכל שכן שלא יעלה בדעת להסכים על מכסות, יעדים, או מסלולים אורחיים וכדו' אפילו לבחורים חלשים. והלכה היא שאין דוחין נפש מפני נפש.
 - בשעת השמד הזאת הננו בהוראה לכלל הציבור החרדי ובני התורה מקיימי העולם, חזקו ויאמץ לבבכם, אל תיראו ואל תחתו, מלומדים אנו בכל הדורות למסור את הנפש על קיום התורה והיהדות כפי שעשו אבותינו בכל הדורות, וגם בעת הזאת לא נירדע מאלהיכא לבתי מאסר ומכל סוגי הסנקציות השונות. מוכנים אנו למסור את הנפש בכל עז וגבורה למען קיום תורתנו הקדושה, ככל ההלכות האמורות בשעת השמד המבוארות בשלחן ערוך (יורה דעה סי' קנו).
- והנה בתקופה גורלית זאת שכחלק מהגזירה נוטלים גם את פת לחמם של לומדי התורה כדי לדחוק ולהצר להם בכדי שיעזבו את עולם התורה, תצא מכאן הקריאה לכל נדיבי עמנו, לתמוך בממונם ובכל מאורס בקיום הישיבות והבוללים ביתר שאת, ויבזרכו באושר ועושר וכל מילי דמיטב.
- וכבר כתב הרמב"ם באגרת השמד "כבר נשתבחה האומה לפני ה' יתעלה על היותה סובלת קושי השמדות וכו' והוא קרוב כליל על גבי המוכנס". וגדול אחד בצער ממאה שלא בצער, ואין לנו שיוור רק התורה הזאת.

וע"ז באעה"ח

 שלמה י. זעפראני אב"ד כתר תורה נשיא אגודת נעלי התורה	 יהודה כהן ראש ישיבת יקורי ירושלים חבר מועצת חכמי התורה	 ראובן אלבו ראש ישיבת אור החיים חבר מועצת חכמי התורה	 יעקב תופיק אביעזרי רב אב"ד ביתר	 מושה מאיה זקן מועצת חכמי התורה	 מושה צדקה מזן ראש ישיבת מורח יוסף
 יעקב ברכה ראש ישיבת ענתי יצחק	 ברוך שרגא ראב"ד ירושלים	 בן ציון מוצפי ראש ישיבת בני ציון	 בניהו שמואלי ראש ישיבת נרד שולם	 יעקב חיים סופר ראש ישיבת בני חיים	 מסעוד בן שמעון ראש ישיבת אור אליעזר רב אב"ד בני ברק
 עובדיה יוסף ראש ישיבת אהל יוסף	 מושה תופיק אביעזרי ראש ישיבת בני יצחק	 בן ציון אטון ראש ישיבת ראשית חכמה	 אליהו טופיק ראש ישיבת בני ירודה	 שמואל טולידאנו ראש ישיבת בית יעקב	 שמעון באאמר"ר מרן רה"י חכם שלום כהן זצוק"ל ראש ישיבת מורח יוסף העתיקה

ארז עובדיה, אזוב, 2020